

CSELEKVŐ KÖZÖSSÉGEK
aktív közösségi szerepvállalás

EFOP-1.3.1-15-2016-00001

Közösségfejlesztési folyamatok mérése-értékelése
módszertani útmutató

Budapest, 2017. március 31.

Módosítva: 2017. április 12.

„Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás”

EFOP-1.3.1-15-2016-00001

Közreműködők a Mérés-értékelés munkacsoport tagjai:

Dr. Arapovics Mária,
Barátné dr. Hajdu Ágnes,
Beke Márton,
Bognár Noémi Erika,
Farkas Gabriella,
Fehér Miklós,
Gyenes Zsuzsa,
Dr. Juhász Erika,
Ládi László,
Molnár Aranka,
Németh Lilla,
Petőné Vizi Valéria,
Sotkóné Máté Krisztina,
Dr. Tóth Máté,
Dr. Varga Katalin

Szerkesztette: Molnár Aranka

A projekt kedvezményezettje a
Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ
konzorciumi partnerei
az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. (korábban: Nemzeti Művelődési Intézet)
és az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtári Intézet

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg
2016.09.16 és 2019.09.15. között.

Tartalomjegyzék

Összefoglaló	4
Bevezetés.....	6
A mérés-értékelés módszerei és elméleti háttere.....	7
Helyzetfeltárás	7
Bevezető.....	7
A helyzetfeltárás módszerei	8
Statisztikai adatok elemzése	8
Helyzetfeltárás	8
Hogyan érhetőek el a statisztikai adatok?	8
Értékelés.....	9
Stratégiák, tervek, szabályzatok és egyéb dokumentumok feldolgozása	9
A helytörténeti irodalom feldolgozása.....	10
Résztevő megfigyelés	10
Interjú	11
A helyzetfeltárás témakörei.....	12
Alapinformációk.....	12
Mérése.....	12
Civil szervezetek	13
Mérése – a civil szervezetek feltérképezése	13
A civil szervezetek megismerése	13
Helyi nyilvánosság	14
A helyi nyilvánosság területei és méréjük.....	15
Társadalmi tőke	17
A települési közösség-fejlesztési folyamatok mérése és értékelése.....	19
Bevezetés	19
A mérés-értékelés folyamata.....	19
A „külső”, mentori perspektíva	20
A helyi csoportok és a közösségfejlesztő által képviselt „belső” perspektíva.....	21
Az elemzés szakasza	21
A tervezés szakasza.....	23
A cselekvés szakasza	23

Az áttekintés, értékelés szakasza	24
Összefoglalásképpen	28
A kulturális közösségfejlesztés hatására a településen működő közművelődési, múzeumi, könyvtári (továbbiakban kulturális) intézmény társadalmiasítása során bekövetkező változások követése..	28
A kutatás	30
Felhasznált irodalom	32
További ajánlott irodalom.....	33
Mellékletek.....	36
Népességi adatok	36
Gazdasági adatok	37
Lakásállomány	37
Intézményi ellátottság.....	38
Kommunális ellátottság	39
Egészségügyi, szociális ellátottság	39
Oktatási, kulturális infrastruktúra ellátottság.....	40
Szociális ellátás.....	40

Összefoglaló

A közösségfejlesztői folyamat mérése-értékelése módszertani anyag azokat a lépéseket és módszereket mutatja be, amellyel az egy településen, településrészen, mikrotérségben (ez nem közigazgatási egység, több település együttműködését jelöli) végbemenő közösségfejlesztési folyamatban, illetve az intézmények működésében bekövetkezett változásokat lehet követni, mérni. Túlmutat a számszerűsíthetően bemutatható eredményeken, górcső alá veszi azokat a hatásokat is, amelyek a beavatkozás eredményeként mennek végbe a közösségekben, az egyes emberek életében és az intézményekben. Az elért eredmények, a bekövetkezett változások követése mellett lehetőséget ad mind a közösségfejlesztő szakemberek, mind a helyi közösségek számára a folyamat rendszeres elemzésére és értékelésére, az elakadási pontok megtalálására.

A fentiekén túl a módszertani tanulmány célja, hogy a Cselekvő közösségek és a TOP-5.3.1-16, valamint a TOP-6.9.2-15 felhívások támogatásával megvalósuló projektek közösségfejlesztési folyamatokban segítse a településeken dolgozó közösségfejlesztőket és az őket támogató mentorokat, továbbá hozzájáruljon ahhoz, hogy a folyamat során a közösségfejlesztő és a helyi közösség tisztán lássa, hogy hol tart a munkájában. Ezekén túl a helyzetkép és a közösségfejlesztési folyamat mérésének közösségi módon történő megvalósítása hozzájárul a helyi közösségek aktivizálásához is.

A közösségekben a beavatkozás változásokat indít, melyek eredményeképpen az emberek felelősséget éreznek a közösség iránt, szóba állnak egymással, részt vesznek a település életében, aktívvá válnak. Nemcsak szemlélődnek, hanem cselekednek, sőt kezdeményezik is a cselekvéseket, erősödik a bizalom mind egymás, mind a közösség és az intézmények felé, nő a szolidaritás és a szervezettség. A következőkben bemutatásra kerülő mérési-értékelési módszerek alkalmasak ezeknek a változásoknak tervezésére, követésére és bemutatására is.

Miért fontos a változás mérése a közösségfejlesztési folyamatokban?

- Tájékoztasson arról, hogy a közösségi beavatkozások hatására mi történik a településeken, településrészekben, intézményekben.
- A szakemberek és a helyi közösség reflektív, elemző módon áttekinthessék a bekövetkezett változásokat.
- Megmutatja a következő lépéseket, cselekvéseket.
- Rámutat arra, hogy a tervezetthez képest hol és milyen elakadások, eltérések vannak és mi az oka ezeknek, ami lehetőséget biztosít arra, hogy átgondoljuk és változtassunk a módszereinken.
- A számszerűsített mutatók mellett a közösségfejlesztési folyamat eredményeit meg tudjuk mutatni bizonyított módon, amely a településvezetők, a döntéshozók, a támogatók számára is bizonyítékul szolgál.

A munkánk eredményeinek mérése-értékelése történhet közösségi módon és külső szereplők által egyaránt. Ez a módszertani anyag ebből az első lehetőségre koncentrálna: részleteiben azokat a munkamódokat mutatja be, amelyeket egyrészt a helyi közösségfejlesztő végez egy külső mentor támogatásával, másrészt a közösségfejlesztő a helyi közösség aktív részvételével közösen valósít meg. A módszertani anyag három részből áll. Az első a helyzetfeltárás, amely segítséget nyújt ahhoz, hogy megismerjék azt a helyzetet, amely a településen, településrészen van akkor, amikor megkezdődik a munka. Vagyis azt, ami a kiindulás, amihez képest történik a változás. A második rész azokat a módszereket mutatja be, amelyekkel mérni lehet, és bizonyítékokkal alátámasztani azt, hogy mi történik a helyi közösségben a képessé válással, milyen személyes fejlődések mennek végbe, hogyan változnak az egyes emberek életútjai, illetve az intézmények hogyan válnak közösségivé. A harmadik rész kitér

arra a kutatásra, amelyet már nem a helyi közösség végez, hanem külső megbízott, és megmutatja, hogyan kapcsolódik a kétféle módszer egymáshoz.

A módszertani anyag egy közös munka eredménye, amely a Cselekvő közösségek projekt keretén belül jött létre, és amelyben több szakma képviselői vettek részt. Könyvtárosok, múzeumi szakemberek, közművelődési intézmények dolgozói és közösségfejlesztők párbeszéde során alakult ki és vált ilyenné. Műhelymunkákon értelmeztük a terület fogalmait, a közösségfejlesztési folyamatot, a kulturális intézmények működését és tevékenységeit.

Ajánljuk ezt a módszertani anyagot a Cselekvő közösségek projektben dolgozó mentorok, a TOP-5.3.1-16 és a TOP-6.9.2-15 projektek közösségfejlesztői és helyi közösségei mellett mindazoknak, akik lokális szintű társadalomfejlesztési programokat valósítanak meg.

Bevezetés

A Cselekvő közösségek projekt és az általa támogatott települési, település részi közösségfejlesztési folyamatok (TOP-5.3.1-16 pályázat) szereplői a helyi közösségek, a közösségfejlesztési folyamatot tervező és vezető közösségfejlesztők és az őket segítő mentorok. Jelen módszertani anyagban bemutatott mérés-értékelés is ezen három szereplő együttműködése során valósul meg. A folyamatban a mentor első feladata, hogy megismerje azt a települést, amellyel dolgozni fog. Ehhez használja a statisztikai adatokat, a meglévő stratégiákat, fejlesztési terveket. E mellett választása alapján készíthet egyéni interjúkat, vagy fókuszcsoportos interjúkat is. Így szerzi az első benyomásait, amely alapján elkészíti a helyzetfeltárást. Tapasztalatait a későbbiek során természetesen a közösségfejlesztővel is megosztja.

A közösségfejlesztő (társakkal) közösségi interjúkat készít a településeken a közösségfejlesztési folyamat első lépéseként. A kapott információk egyrészt a helyzetfeltárássá épülnek be, másrészt a közösségi interjúzással kezdetét veszi a helyi emberek aktivizálása.

A mentor nem csak a közösségfejlesztési folyamat kezdetén, hanem később is jelen van a terepen, szakmai tudásával támogatja a folyamatot, résztvevő megfigyelést folytat, amelyről terepnaplót vezet, és amely beépül a mérés-értékelés eredményei közé.

Meg kell említeni, hogy a projekt során kétszer (az elején és végén) kérdőíves felmérésre is sor kerül, amelyet a mentortól és a közösségfejlesztőtől független külső kutatók végeznek. Ezen kutatás során kerül sor a későbbiekben kifejtett társadalmi tőke változásainak mérésére.

A közösségfejlesztési folyamat mérését-értékelését a közösségfejlesztő végzi, együtt a helyi közösséggel. Ebben a mentor szerepe annyi, hogy megismerteti a módszert és segíti annak megvalósítását. A mérés-értékelés közösségi módszerrel (alapja a skót LEAP és a lengyel ZIPZÁR, amelyek részletesen kifejtésre kerülnek) történik a folyamat során, amely az elemzés, a tervezés és az értékelés szakaszait tartalmazza. Az elemzés szakaszában megfogalmazásra kerülnek (közösségfejlesztő és közösség által) a szükségletek, az, hogy miért fontos a változás. Feltárássra kerülnek a rendelkezésre álló erőforrások, illetve azok a tényezők, amelyek gátolják a megvalósulást. A tervezés szakaszában megfogalmazásra kerül, hogy milyen változást akar a közösség, mire van ehhez szükség és hogy a cselekvés lépései hogyan épülnek fel, hogyan követik egymást. Az értékelés szakasza három dologra fókuszál: a számszerű eredményekre, az egyén tanulására vagyis arra, hogy hogyan változott az élete a folyamat során, milyen kompetenciák fejlődtek, amelyek segítik az egyéni boldogulást. Harmadrészt a közösségi változások elemzésére kerül sor, vagyis a képessé tétel szintjére, ami jelenti a kohéziót, az önbizalmat, a bevonódást, a befolyást és az együttműködést. Vagyis a közösségfejlesztési folyamat közösségi módon történő mérése-értékelése nemcsak értékkel, hanem már magának a közösségfejlesztési folyamat lépéseinek azok céljainak a meghatározására, a cselekvések tervezésére is kiterjed. A közösségi módszerrel végzett mérés-értékelés támogatja a közösségfejlesztő és a közösség tudatosodását, a közösségfejlesztési folyamat megvalósítását.

A mérés-értékelés módszerei és elméleti háttere

Helyzetfeltárás

Bevezető

Az ember szereti mindenhol otthon, de legalábbis komfortosan érezni magát. Ehhez ismernie kell az őt körülvevő környezetet, embereket, a kultúrát, a szokásokat... Ismernie kell a rendszert, amelynek részévé válik, a szerepet, amelyet a rendszerben betölt, és az elvárásokat, amelyek a szerepéhez kötődnek. Ezért, ha egy új helyre és/vagy egy új közösségbe kerülünk, tájékozódunk. Természetes, hogy a mentor is így tesz a számára cselekvési térként megjelölt településeken.

A fejlesztési folyamatokban a helyzetfeltárásnak különös jelentősége van, hiszen a fejlesztőnek ismernie kell az alapot, amelyre építeni fog, és ismernie kell az építkezést befolyásoló tényezőket. A fejlesztéseknek két alapvető iránya van, amely a helyzetfeltárást is meghatározza:

- A szakértő által irányított fejlesztésben alapvető jelentőségű a helyzetfeltárás, hiszen ennek elemzésére épül a fejlesztési stratégia és a fejlesztési terv.
- A közösségi alapú fejlesztésben – amilyen a Cselekvő közösségek projekt is – a helyzetfeltárást is a közösség végzi. Ez azonban nem teszi feleslegessé a fejlesztést támogató szakembernek ezt a tevékenységét, mert a két helyzetfeltárás nem ugyanazt a célt szolgálja, így nem is ugyanazt méri.

A közösségfejlesztő folyamatot támogató szakember a fejlesztési folyamat legelején azért végez helyzetfeltárást, hogy

- legyen egy általános tájékozottsága, helyismerete,
- a múlt, a folyamatok, a jelenségek ismeretében megértse a kialakult helyzetet – vagyis a jelent –, és lássa a jövőben rejlő lehetőségeket és korlátokat,
- felismerje azokat az adottságokat, amelyekre munkájában építeni tud majd, illetve amelyek nehezítik a munkát, ehhez kapcsolódóan
- képet kapjon a helyi közélet szereplőiről,
- lehetőség szerint legyenek olyan adatai, amelyekkel a kiindulási helyzetet mérni lehet, mert a közösségfejlesztő folyamat eredményességét bizonyító változást is ezek segítségével lehet majd mérni.

A helyzetfeltárás módszerei lehetnek:

- statisztikai adatok elemzése,
- stratégiák, tervek, szabályzatok és egyéb dokumentumok feldolgozása,
- a helytörténeti irodalom feldolgozása,
- résztvevő megfigyelés,
- fókuszcsoportos megfigyelés,
- mentális térkép,
- interjú, közösségi interjú.

A következő részekben azoknak a módszereknek a bemutatása, és a gyakorlatban történő megvalósításának leírása található, amelyekkel egy-egy település vagy intézmény helyzete

megismerhető. Nagyon sokféle módja van annak, hogy honnan és hogyan szerezhetünk információkat a településekről, ezek hogyan egészítik ki egymást és hogyan kapcsolódnak egymáshoz. Itt egy széleskörű paletta megtalálható. Ez azonban nem jelenti azt, hogy minden esetben valamennyi módszerrel dolgozni kell. Minden településre meg kell találni az oda legmegfelelőbb módszert/módszereket, valamint minden mentornak, közösségfejlesztőnek ki kell választania azokat, amelyek hozzájuk legközelebb állnak, amelyekkel ők legszívesebben és legjobban tudnak dolgozni.

A helyzetfeltárás módszerei

Statisztikai adatok elemzése

A statisztika nem más, mint a környező világról begyűjtött adatok feldolgozása, értékelése. Bár a statisztikák megbízhatóságáról folynak kutatói viták, de kétségtelen, hogy ezek nélkül sem a környezetünkről, sem a munkánkról nem kaphatunk megbízható képet.

Az adatok begyűjtése több módon történhet:

- automatikus: meteorológiai adatok, vízállás, közüzemi fogyasztók, vállalati integrált rendszerek stb.,
- rendszeres: bizonyos időközönként megismételt, ugyanazokat az adatokat begyűjtő módszer (éves munkahelyi statisztikák, népszámlálás, negyedéves gazdasági adatok),
- időközi: nem rendszeres időközönként végzett adatfelvételek egy-egy témában (piackutatás, tudományos kutatás, forgalomszámlálás stb.).

Helyzetfeltárás

A következő lépés a helyzetfeltárás, amelynek segítségével tudjuk bemutatni azt a települést, régiót, szervezetet stb., amit szeretnénk megismertetni másokkal.

A statisztikai adatok begyűjtése az alábbi módszerekkel történhet:

- központilag gyűjtött statisztikai adatsorok elemzése,
- általános lakossági felmérés kérdőív segítségével,
- célzott felmérés kérdőív segítségével.

Hogyan érhetőek el a statisztikai adatok?

A Központi Statisztikai Hivatal évkönyvei és STADAT¹ nevű adatbázisa tartalmazza a legtöbb szükséges adatot. Az évkönyveknél figyelembe kell venni, hogy az adatok jelentős késéssel érhetőek csak el. Amennyiben a nyilvános adatbázisban nem szereplő adatokra van szükség, akkor lehetőség van egyedi adatigénylés benyújtására. Ennek részletes leírása a honlapon olvasható.² Az önkormányzatok, illetve az alapadatszolgáltatók sokkal frissebb adatokkal rendelkeznek, ezeket célszerű tőlük beszerezni. A 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet melléklete felsorolja a legfontosabb adatforrások tulajdonosait, akiktől ezek az adatok beszerezhetőek.

A helyzetfelméréshez szükséges adatok köre nem meghatározott, nincsenek rá pontos előírások. Mindig az adott feladathoz szükséges adattartalmakat kell megadni. Például a városok integrált településfejlesztési stratégiájához kormányrendelet írja elő a szükséges adatok körét.³ (Ez a rendelet egyúttal tartalmazza a begyűjtendő adatok forrását is!)

A mellékletben felsoroljuk azokat az adatokat, amelyek egy helyzetfelméréshez szükségesek lehetnek.

¹ KSH c2012 STADAT adatbázis oldala

² KSH c2012 Adatigénylés oldala

³ 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet

Feldolgozás

A kapott adatokat természetesen ellenőrizni kell, hogy valóban hitelesek-e, mert gyakran előfordulnak téves közlések – véletlenül vagy akár szándékosan is. Az ellenőrzésre különböző eljárások ismertek: beépített ellenőrző kérdések, előző adatsorokhoz viszonyított eltérések elemzése stb.

A következő lépés az adatok egységesítése, ugyanis gyakran előfordul, hogy eltérő mértékegységekben, vagy csoportosításban kapjuk az adatokat.

Az így kapott adatok feldolgozása nagyon sokféleképpen történik.

A statisztikai megfigyelés során a sokaság egységeiről összegyűjtött információkat (amelyek lehetnek számszerűek vagy nem számszerűek is) nevezzük alapadatoknak. Ezek összesítése, rendszerezése útján jutunk az adatokhoz, amelyek mindig számértékek. Ha ezek egyszerű számlálás vagy mérés útján keletkeztek, akkor **abszolút adatoknak**, ha viszont valamiféle matematikai művelet eredményeként jöttek létre, akkor **származtatott adatoknak** nevezzük őket. A rendszeresen kiszámított származtatott adatokat **mutatószámoknak** nevezzük.

Mind az alapadatokat, mind a származtatott adatokat elégségesek ahhoz, hogy azokból következtetéseket vonjunk le. Mindig az elérni kívánt cél határozza meg, hogy melyik módszert alkalmazzuk.

Az alapadatokat használata is elégséges lehet bizonyos folyamatok, eredmények bemutatására, de a származtatott adatok egy finomabb, részletesebb képet adnak ugyanarról a dologról. Pl., ha alapadatként az szerepel, hogy egy településen, a 14 éven aluli könyvtárlátogatók száma csökkent, akkor lehet a következtetés, hogy a könyvtáros rosszabbul dolgozik, vagy a gyerekek érdeklődése csökkent stb. De a lakosság számához viszonyítva ugyanez a szám akár emelkedést is mutathat (ha a könyvtárlátogatók számánál is nagyobb mértékben csökkent a lakosság száma), ami pontosan az ellenkezőjét jelenti, mint az alapadatokat elemzése.

Értékelés

Minden esetben nagyon fontos a kapott és feldolgozott adatok „etikus” használata, ugyanis a kapott adatok értelmezésében nagyon-nagyon sok eltérő értelmezés is szóba jöhet. Minden esetben arra kell törekedni, hogy több oldalról is közelítsük meg az adatokkal leírt tevékenységet, igyekezzünk a származtatott adatok felhasználásával minél árnyaltabb, és a valóságot minél pontosabban tükröző képet mutatni.

Semmiképpen nem megengedett egy kiragadott adatelemmel manipulálni egy-egy tevékenységet. Törekedni kell arra, hogy komplexen közelítsünk a választott témához. Több jellemző adatát vizsgáljuk, használjunk idősorokat, mennyiségi skálákat, vagy többdimenziós értékeléseket (több adat együttes vizsgálatát).

Stratégiák, tervek, szabályzatok és egyéb dokumentumok feldolgozása

Egy adott területen több alkalommal is készülhetnek különböző – települési, intézményi, vállalati – stratégiák. Célszerű ezek begyűjtése – függetlenül a készítésük idejétől –, és a készülő stratégiával való összehangolása. Ezek léte nagymértékben megkönnyíti a helyzetelemzés elkészítését, hiszen a benne szereplő adatok támpontot adnak ahhoz, hogy a most készülő anyagunkhoz milyen adatokra van szükségünk, illetve szerencsés esetben már tartalmazzák is ezeket az adatokat.

Honnan és milyen dokumentumokat érdemes keresni?

- Önkormányzati stratégiák, tervek; integrált városfejlesztési stratégiák, településfejlesztési koncepciók; gazdasági programok; az önkormányzati testület féléves munkaterve; SZMSZ (ebben szerepel pl., hogy melyik fórumra kit kell meghívni, hogy milyen bizottságoknak kik a

tagjai); beszámolók (intézmények, jegyző stb. beszámoló). Elérhetőek az önkormányzatoknál, illetve legtöbb helyen a település honlapján is megtalálhatóak.

- Helyi kulturális intézmények stratégia tervei, éves tervei, beszámoló. Elérhetőek az intézményeknél, illetve azok honlapján.
- Helyi intézmények vezetői pályázataikhoz benyújtott vezetői koncepciók. Elérhetőek az intézményeknél, illetve azok honlapján.
- Támogatási igények mellékleteként benyújtott megvalósíthatósági tanulmányok. Elérhetőek a támogatást igénylő intézménynél, vállalkozásnál, illetve a nyertes pályázat honlapján.

A helytörténeti irodalom feldolgozása

A helytörténeti irodalom feltárásával az alapvető helyismeret, tájékozottság megszerzése, és a jelen helyzet múltban gyökerező okainak megismerése a célunk. Az alapvető helytörténeti ismeretek általában szerepelnek a település honlapján, helytörténeti kiadványok jó esetben az egyes intézményeknél is hozzáférhetőek. Ha van a településen helytörténeti gyűjtemény, vezetőjével érdemes interjút készíteni – valószínűleg ő el tudja mondani a fő tudnivalókat, de irodalmat is tud adni, ajánlani. Helytörténeti gyűjtemény híján a könyvtár is kiemelt figyelmet szokott fordítani a vonatkozó helytörténeti irodalom hozzáférhetővé tételére. A területileg illetékes, illetve országos múzeumok és levéltárak szintén fontos forrásai a helytörténeti ismereteknek.

Szerencsére ma már számos kiadvány hozzáférhető az interneten. Érdemes körülnézni a Magyar Elektronikus Könyvtárban.⁴ Kincsekre lelhetünk a Hungaricana Közgyűjteményi Portálon is, amely a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott közgyűjteményi digitalizálások eredményeit mutatja be, és keresési lehetőséget biztosít különböző adatbázisokban, pl. levéltári dokumentumok között.⁵ (Könnyen kereshető, és a találatok műfaja igen sokféle, a fényképtől az egyesületi és sok más dokumentumon keresztül a kiadványokig.)

A helytörténeti irodalom feldolgozását nem szükséges egy tudományos dolgozatban szakszerűen dokumentálni. A forrásokat jó, ha dokumentáljuk, mert a közösségfejlesztő folyamat, illetve az intézményekkel folytatott munka során lehet, hogy szükségünk lesz még további helytörténeti információkra. Egyébként azonban elég egy összefoglalót írni a helyzetfeltárás vonatkozó részében.

Részvevő megfigyelés⁶

A résztvevő megfigyelés célja, hogy adatot gyűjtsünk a terepről, úgy hogy a kutató kint van a terepen, részt vesz a történetekben. Első lépés, hogy beilleszkedjen a terepre, bizalmat építsen az ott élőkkel, ezért különböző ismerkedési módszereket vessen be. Épp ezért az elején nem kell, hogy adatot gyűjtsön, csak arra koncentráljon, hogy megtalálja a hangot az emberekkel. A résztvevő megfigyelés során párbeszéd alakul ki a kutató és a helyi emberek között. Ebben a szituációban nemcsak a kutató kérdez, hanem őt is kérdezik. Ezért fontos, hogy felkészüljön ezekre a kérdésekre, vagyis pontosan megtudja fogalmazni, ki ő, honnan jött és miért van itt. A kutatónak nyílnak, és nyitottnak kell lennie és elfogadtatnia magát a terepen. Minden esetben van egy-két olyan személy, akikkel mélyebben kötődik és akikkel a látott és tapasztalt dolgokat átbeszéli, átelemzi. Nem egy sarokban ücsörög és jegyzetel szorgalmasan, nem is azzal van elfoglalva, hogy a lehető legjobb fényképeket elkészítse, nem „vadászik” interjúalanyokra... Egyszerűen csak jelen van, és figyel. (És csak utólag jegyzetel, csak ha indokolt, akkor fényképez, és természetes módon beszélget, ha megszólítják, vagy a helyzet úgy hozza.) A résztvevő megfigyelés kulcsa a kutatói tudatosság: a kutatónak úgy kell jelen lenni, helyzetben lenni,

⁴ MEK c2003-2017

⁵ HUNGARICANA

⁶ A fejezet Letenyei 2005. vonatkozó fejezete felhasználásával készült (*Részvevő megfigyelés.* 71-95). További irodalom a témában: Babbie 2008. 315–349.

természetesen viselkedni, hogy közben megtartja az elemzéshez szükséges távolságot (vagyis nem szabad teljesen bevonódnia, nem szabad, hogy az események magukkal ragadják, az érzelmek vezéreljék). A résztvevői megfigyelést lehet azért is alkalmazni, hogy „úgy általában” megismerjünk egy terepet (és a megfigyelés során az is kiderüljön, milyen témákban érdemes vizsgálni), és lehet bizonyos témák kutatására is használni.

A résztvevő megfigyelés legfontosabb adatrögzítő eszköze a terepnapló.

Interjú

Interjút használnak az újságírásban, a szociológiában és sokféle alkalmazott kutatásban. A szociológia módszertan megkülönbözteti a strukturált és a félig strukturált (valamint a strukturálatlan) interjút.⁷ A strukturált interjúban egy kérdéssort kérdezzük le személyes beszélgetés során. A félig strukturált interjú azt jelenti, hogy van vázlatunk arról, hogy milyen témákat szeretnénk az interjú során megtudni, de a kérdések nincsenek konkrét formába öntve, és sorrendjük sem kötött.

A közösségfejlesztésben használt közösségi interjúk félig strukturált interjúk és nem csak információgyűjtést szolgálnak, legalább ilyen fontos céljuk a megszólítás, aktivizálás, bevonás is. A közösségi interjúról részletesen a program keretében készült Közösségfejlesztés módszertani útmutatóban lehet olvasni.⁸

Az interjúknak több típusát különböztetjük meg. Az egyik a mélyinterjú, amelyet azzal a céllal kezdeményezünk, hogy információkhoz, tudásokhoz jussunk az emberekről. Vagyis fókuszban nem az interjúalany élete van, hanem az a település, környezet és helyi viszonyok, amelyben él, amelyben mozog.

A másik interjútípus az Oral history (narratív interjú), amelyet általában abban az esetben alkalmaznak, amikor nincs más forrás az adott csoportról, múltból, történelemről stb. Ebben az esetben az interjúalany adatközlő, akinek az emlékezetének segítségével feltárjuk a történetet.

Fókuszcsoportos interjú⁹

A fókuszcsoportos vizsgálat egy interjútechnika, amelyben különleges szerepe van a kutatónak, akit a szakmai nyelv moderátornak nevez. A legnagyobb értéke az interakció, amely kialakul a kutató és a célcsoport között valamint a célcsoporton belül is.

A fókuszcsoportos vizsgálatához szükségesek előzetes információk, tudások, mind a célcsoportról, mind a kutatási témáról. A legnagyobb feladat ebben az esetben a csoport összeállítása, amelynek létszáma 6-12 fő között van. Az egyik fő elv az, hogy a helyzet életszerű legyen. Mindig fontos feltárni, hogy a csoporttagok milyen viszonyba vannak egymással, hogy az elemzés során ezt figyelembe tudjuk venni.

A moderátor célja, hogy minél több információt felszínre tudjon hozni a csoporttagokból. A fókuszcsoportos interjú jól kiegészíti bármelyik más kutatási módszert, de önmagában is megállja a helyét.

Mentális térkép¹⁰

A mentális térkép segítségével az egyének és a közösségek viszonyulását a térhez ismerhetjük meg, tárhatjuk fel, láttathatjuk azokat a helyeket, csomópontokat, ahol a társas élet zajlik. A mentális térkép a szubjektív tartalmakból indul ki a tudást gyűjti össze, és legtöbb esetben egy térképre kerül felvezetésre. Az adatgyűjtés módszere lehet kvalitatív és kvantitatív egyaránt. A kvalitatív adatgyűjtés

⁷ A szociológiai interjúkról bővebben: Ligeti – Héra 2014. 142–166.

⁸ Arapovics – Vercseg 2017.

⁹ A fejezet Letenyei 2005. vonatkozó fejezete felhasználásával készült (*Fókuszcsoportos interjú*. 97-119.)

¹⁰ A fejezet Letenyei 2005. vonatkozó fejezete felhasználásával készült (*Mentális térkép szerkesztése*. 147-185.)

egyik eszköze, ha térképet rajzoltatunk egy üres lapra az interjúalannyal. Az eredeti, első adatgyűjtési módszer is ez volt.

Kapcsolatháló-elemzés¹¹

A kapcsolatháló-elemzés merőben különbözik más elemző módszertől. Egyrészt azért, mert új típusú adatokat gyűjt, mégpedig relációs adatokat, ami a környezethez való viszonyt és a szereplők közötti kapcsolatot jellemzi (analitikus adat: megvizsgált egyedre jellemző, tőle elválaszthatatlan információ; relációs adatok: a környezetre jellemző). Másrészt azért, mert új elemzési kérdéseket fogalmaz meg, vagyis települések, település részek, iparágak, emberek kapcsolatait elemzi. Harmadrészt azért, mert új elemzési módszereket használ, ugyanis nem egy-egy alanyt figyel meg, hanem az alanyok közötti kapcsolatot vizsgálja.

Az adatgyűjtés történhet az ismert szociológiai és antropológiai módszerekkel: megfigyelés, interjú, kérdőív, kísérlet, különböző tagsági és résztvevői nyilvántartások. Kérdőív: a személyek, vagy szervezetek közötti kapcsolatok felmérésére alkalmas. Interjú: több információt adhat a személyes kapcsolatokról, a kérdőív túl személytelen. Megfigyelés: kis közösségek személyes kontaktusait vizsgálhatjuk, vagy a személyek közötti kapcsolat eseményeken való részvételsorán figyelhető meg. Kísérlet: ritkán alkalmazzák, itt a szereplők közötti kapcsolatot kísérleti környezetben figyelik meg, ahol kiosztott szerepek vannak legtöbb esetben.

E mellett vannak speciális adatgyűjtési technikák is. Egyik ilyen a kisvilág-vizsgálat, ahol azt lehet megnézni, hogy egy személy milyen távol áll egy meghatározott célszemélytől ismertség szempontjából. Nemcsak a láncok hossza érdekes, hanem a szereplők tulajdonságai is.

A helyzetfeltárás témakörei

Alapinformációk¹²

A helyismeret megszerzéséhez, a jelen megértéséhez, az adottságok felméréséhez tisztában kell lennünk a legfontosabb alapinformációkkal a településekről, település részekről. A fejezet további részében kiemeljük azokat a területeket, amelyekre a helyzetfeltárás során fókuszálni érdemes. Ahhoz azonban, hogy ezeket értelmezni tudjuk, szükségünk van egy értelmezési keretre, egy viszonyítási pontra: ezt adják meg az alábbi alapvető információk:

- település elhelyezkedése, térségben betöltött szerepe, jellege,
- a település múltja,
- gazdasági helyzet (mutatói, emberek hol dolgoznak? vannak-e nagyobb cégek? hol dolgoztak korábban? a szolgáltatások elérhetősége és színvonala, elérhetőség/közlekedés, szegénységi mutatók, a javak tulajdonviszonya, vannak-e a közösségnek erőforrásai?),
- állami szolgáltatások elérése, intézményi / szakember ellátottság,
- helyi társadalom, demográfia (jelenlegi helyzet, látható folyamatok, trendek),
- történelmi, generációs, etnikai folyamatok, megosztottság / törésvonalak.

Mérése

Az **interneten** ma már rengeteg információt megtalálunk, kiindulási pontunk a település hivatalos honlapja lehet. Valószínűleg megtaláljuk itt a **stratégiákat, szabályzatokat**, egyéb fontos dokumentumokat is. Nem kell félni a **statisztikáktól** sem: bizonyos területeken (pl. demográfia) a statisztikai adatokból nyerhetünk pontos információt. A település múltját a **helytörténeti irodalomból**

¹¹ A fejezet Letenyei 2005. vonatkozó fejezete felhasználásával készült (*Kapcsolatháló-elemzés*. 187-245.)

¹² A fejezet Varga – Vercség 2001. vonatkozó fejezetének felhasználásával készült (*A települések megismerésére és feltárására kialakított módszerek*. 203–208.)

ismerhetjük meg. Az **önkormányzat** megkerülhetetlen információforrás: nem csak azért, mert vannak témák, amelyek máshonnan nehezen ismerhetők meg, hanem azért is, mert fontos az a helyi tudás, az az interpretáció, amivel ezek az interjúk megszerzett tudásunkat kiegészítik. És ne feledkezzünk meg az információ gyűjtésének legtermészetesebb módjáról, a **megfigyelésről** sem. Töltsünk el időt a településen és környékén: utazzunk, sétáljunk, nézzünk be helyekre, ha úgy adódik, beszéljünk.

Civil szervezetek

Az alapinformációk között többek között a település életét meghatározó szereplőkről gyűjtöttük be az alapvető ismereteket: az önkormányzatról, az intézményekről (és az általuk nyújtott szolgáltatásokról), a gazdasági szereplőkről és természetesen a lakosságról. (Az intézményekkel bővebben is foglalkozunk majd a következő (al)fejezetekben.) Egy fontos szereplőről azonban nem beszéltünk eddig, mert erre külön alfejezetet szántunk: a civil szervezetekről.

A **civil társadalom**¹³ ideája az a „tér”, amelyben a lakosok, mint egymással egyenlő, autonóm (szabad és öntevékeny) személyek jelennek meg. Ahol nincs „külső” kötelezettség, csak a szabad akaratból történő cselekvés, nincs más kötöttség, csak a szabad akaratból létrehozott társulás.

Az ideát megfoghatóbbá téve a **civil szervezetek** az államtól független (nem-kormányzati) és nem profitorientált (nonprofit), önkéntes alapon szerveződött (önkéntes), az intézményesültség valamilyen szintjén álló szerveződések.¹⁴

Települési szinten a civil szervezetek létrehozásának és működésének jellemző célja, hogy

- egy csoport a tevékenységének szervezeti keretet adjon (pl. egy kézműves klub),
- egy ügyet (pl. a település fejlesztése, a közösségi élet szervezése) felvállaljon, egy csoportot (pl. fiatalok) képviseljen, illetve számára szolgáltatást nyújtson,
- egy intézményt (pl. iskola) támogasson, illetve fenntartson.

Mérése – a civil szervezetek feltérképezése

A törvény¹⁵ meghatározásában **civil szervezet** a következő formákban működhet: **civil társaság, egyesület, alapítvány, vagy ezek szövetsége**. A civil szervezetekről a bíróság nyilvántartást vezet, mely az interneten elérhető.¹⁶ A civil szervezetekre itt székhelyük szerint is kereshetünk. A nyilvántartásból azonban nem derül ki, hogy a szervezet folytat-e aktív tevékenységet, és azt a tevékenységet valóban a székhelyül bejegyzett településen folytatja-e. Ezért az **interjúk** során érdemes a településen működő civil szervezetekre is rákérdezni. Fontos, hogy az intézményesültség szintje itt ne legyen szempont: a „térképre” kerüljenek fel azok a szerveződések is (pl. érdekcsoportok, lelkes önkéntesek), akiknek nem tömörülnek formális szervezetbe.

A civil szervezetek megismerése

Azon az alapvető kérdésen túl, hogy milyen civil szervezetek működnek aktívan a településen, az önkormányzat és az intézmények munkatársai az **interjú** során további információkkal is tudnak szolgálni. Ezeket persze az adott civil szervezet vezetőjétől közvetlenül is megkérdezhetjük, de előfordulhat, hogy a helyzetfeltárás során nem tudunk minden meghatározó civil szervezetet felkeresni. Ebben az esetben is fontos, hogy egy átfogó képet kapjunk a civil szervezetek térségi, települési, illetve intézményi beágyazottságáról, tevékenységéről:

¹³ A civil társadalom témakörének kiterjedt szakirodalma van. Tankönyvként használható: Nagy – Nizák 2014. 13–36. Alapműnek tekinthető: Gellner 2004., valamint Keane 2004. Interneten is hozzáférhető tanulmányok: Miszlivecz 2000., Varga 2000. 178–193. és 213–220.

¹⁴ Salamon – Anheier 1995. vonatkozó fejezetében írtak felhasználásával (*Bevezetés.*)

¹⁵ Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény

¹⁶ Bíróság c2012 Civil szervezetek névjegyzéke

- Van feladat-ellátási szerződése a civil szervezetnek? Melyek ezek a területek?
- A civil szervezetek által rendezett település(rész) szintű programok száma egy naptári évben.
- A civil szervezetek által rendezett saját célú programok száma egy naptári évben.
- Van-e élő kapcsolata egyéb civil szervezettel? (helyi, térségi/járási, regionális, országos, nemzetközi)
- Hány civil szervezettel van élő kapcsolata?

A civil szervezetek tagságáról, szervezettségéről, infrastrukturális helyzetéről, működéséről szóló belső információkat viszont valószínűleg csak az adott civil szervezet vezetőjétől tudjuk meg az **interjú** során:

- Az adott civil szervezet bejegyzett tagságának a létszáma.
- Az adott civil szervezet életébe bevontak létszáma.
- Az érintett civil szervezet hatóköre? (helyi, térségi/járási, regionális, országos, nemzetközi)
- Van-e olyan helyisége, amely a feladatellátáshoz szükséges?
- A rendelkezésre álló helyiség az önkormányzat által biztosított, vagy egyéb szervezettől/magánszemélytől áll rendelkezésre helyiség?
- Amennyiben rendelkezik helyiséggel, azt kizárólag a saját szervezete használja, vagy meg kell osztania más szervezetekkel?
- A szervezet tagjai az elmúlt egy naptári évben vettek részt a tevékenységeikhez kapcsolódó képzésen (akkreditált és nem akkreditált egyaránt)?

Helyi nyilvánosság

Helyi nyilvánosság: egy település(rész) nyilvános kommunikációja azokról az ügyekről, amelyek a helyi közösséget bármilyen módon érintik. A helyi nyilvánosság alapja az információ – a nyilvánosságban az információk közzététele, befogadása, feldolgozása, megvitatása és az így kialakult vélemények, álláspontok közvetítése történik. A helyi nyilvánosság szereplői a helyi lakosok és csoportjaik, a helyi intézmények, szervezetek, cégek, egyházak és a helyi önkormányzat. A kommunikáció a helyi lakosok között, illetve a lakosság és/vagy a többi szereplő között folyik minden irányban. Ideálisan a helyi nyilvánosság a helyi demokrácia működésének garanciája, amely biztosítja, hogy a tájékozott állampolgárok érvényesíthessék akarataikat és kontrollálni tudják a közhatalmat.¹⁷

A helyi nyilvánosság tehát egy település(rész) nyilvános kommunikációja a helyi (köz)ügyekről. A település életében ezért alapvető fontosságú, működése a közösségfejlesztés sikerességét is erősen befolyásolja. A legfontosabb kérdések: eljutnak-e az információk a helyi lakosokhoz, van-e lehetőségük megbeszélni, megvitatni egymással a helyi ügyeket? Van-e párbeszéd az intézmények, az önkormányzat és a lakosok, lakossági csoportok között? Mindenki részese ennek a kommunikációnak, vagy vannak jól körülhatárolható csoportok, akik kiszorulnak?

A helyzetfeltárás során a helyi nyilvánosság felmérésének célja, hogy a mentor

- ezt a fejlesztő folyamatot alapvetően meghatározó adottságot felmérje (ebben a fejezetben alapvetően csak erről lesz szó),
- a felméréshez kapcsolódva a helyi nyilvánosság meghatározó szereplőit a közösségfejlesztő folyamat támogatására megnyerje, előkészítve ezzel a program kommunikálását eleinte a közösségfejlesztő, majd egyre inkább a benne részt vevő helyi lakosok számára,
- rendelkezzen azokkal az alapinformációkkal, amelyek a változás méréséhez szükségesek. Mivel a közösségfejlesztő folyamat „természetéből adódóan” a helyi nyilvánosság akkor is fejlődik, ha nem kifejezett cél annak fejlesztése, érdemes a változás mérését előkészíteni. A (szűk

¹⁷ Lásd Brüll 2017.

értelemben vett) helyi nyilvánosság fejlesztése egyébként a TOP projektgazdák számára kötelezettség, amelynek teljesülését tudni kell bizonyítani.

A helyi nyilvánosság területei és mérések¹⁸

1. Kapcsolatok

Az információáramlás legközvetlenebb módja az emberek közötti kommunikáció. Alapvető kérdés, hogy a helyi lakosok hogyan vannak „behálózva” ebbe a személyes kommunikációba: egyéni vagy csoportos kapcsolataikon keresztül tudnak-e információhoz jutni, illetve információt adni, beszélgetni.

Mérése: A helyi nyilvánosságnak ez az a területe, amelyet a mentor a helyzetfeltárás során nem tud felmérni.

2. Kommunikációs fórumok a közvetlen és a közvetett kommunikációra: terek, alkalmak, felületek

A közvetlen kommunikációhoz találkozási lehetőségek, a közvetett kommunikációhoz felületek kellenek. Ha ezek nem biztosítottak, nem is beszélhetünk közéletéről, közösségi életéről.

A **közterek és az épületeken belüli közösségi terek** a település infrastruktúrájához tartoznak. Községi térként tekintünk minden olyan nyilvános térre, ahol az emberek találkoznak egymással – függetlenül attól, mi az elsődleges funkciójuk. Egy település(rész) jó infrastruktúrája ezért több szempontból is meghatározza a település és lakóinak életét. Egyéni szinten fontos szempont, hogy tudom-e „helyben élni az életemet”, vagyis megtalálom-e mindent a közelben, a gyerekek játszótérétől, óvodájától, iskolájától kezdve az egészségügyi ellátáson és a különböző szolgáltatásokon át a művelődési, szórakozási lehetőségekig. Községi szinten ez azzal jár, hogyha a település(rész) lakói helyben tudják élni az életüket, ugyanazokat a tereket használják, a találkozások során kommunikáció indul, az ismétlődő találkozások során kapcsolatok szövődnek. Vagyis, ha az infrastruktúra jó, akkor „magától működik”: az emberek, miközben élik helyben az életüket, találkoznak egymással, és lehetőségük van a kommunikációra, a kapcsolatépítésre – ez pedig lehetőséget teremt az együttműködésre is. Ugyan azt mondtuk, hogy a községi tér fogalmát tágran értelmezzük, azt azért hozzá kell tennünk, hogy ettől függetlenül szükség van olyan községi terekre, melyeknek az az (egyik) elsődleges funkciójuk, hogy községi térként működjenek a helyi lakosság számára, ahol ki tudják elégíteni község iránti igényüket, illetve ahol meg tudnak valósítani községi programokat.

Erre az infrastruktúrára épülnek rá a **szervezett találkozási alkalmak**, amelyek a kapcsolatok hálójának szövetét és az együttműködés lehetőségét tovább bővítik. A községi alkalmaknak sem feltétlenül a községi együttlét az elsődleges céljuk. Érdemes kiemelni a kifejezetten a közügyekről szóló, közéleti községi alkalmakat.

A közvetlen kommunikációt nem helyettesíti, de nagyon jól kiegészíti a **közvetett kommunikáció**. Ennek felületei is a helyi infrastruktúra részét képezik, amelyeknek alapvető jelentőségük van a helyi nyilvánosság szempontjából. A közvetett kommunikációt szolgálják a helyi újság, rádió, tévé, az internetes felületek, amelyekbe minden honlap és web2 lehetőség (például Facebook csoport) is beletartozik.

Mérése:

A közterek és községi terek felmérésére a **részvevő megfigyelés** a legadekvátabb módszer. Sétáljunk többször, különböző időszakokban a településen, és térképezzük fel, hogy

---

¹⁸ A helyi nyilvánosság tág (nem csak a helyi tömegkommunikációt magában foglaló) értelmezésének nincs még széles irodalma. Közösségfejlesztő megközelítésben Péterfi Ferenc ír róla Varga – Vercegy 2001 vonatkozó fejezetében (*A társadalmi nyilvánosság*, 83-87.) A társadalmi nyilvánosság fogalmával foglalkozik és méréséhez szempontokat ad: Angelusz 1995. és Angelusz 2000. 9-38.

- milyen közterek vannak és ezek milyen funkciókra alkalmasak, illetve kik, mikor, mire használják őket (és kik nem láthatóak ezeken a tereken, vajon miért),
- milyen közösségi terek vannak – ezek között van-e olyan, amelynek látogatása programtól és fogyasztástól függetlenül lehetséges. Kik, mikor, milyen célból látogatják ezeket a tereket (és kik nem láthatóak ezeken a tereken, vajon miért).

Egyetlen fontos kérdés van, amelyet ebben a témában résztvevő megfigyeléssel nem tudunk meg: a lakossági kezdeményezésű – szervezésű programok mely közösségi tereken (és milyen feltételekkel, pl. kell-e terembérletet fizetni) tudnak megvalósulni.

A művelődéshez, szórakozáshoz kötődő közösségi alkalmakról, programokról az **interjúk** során tájékozódhatunk. Térképezzük fel, hogy

- milyen közösségi alkalmak vannak, amelyek települési szintűek, pl. falunap, illetve az egyes intézményekhez milyen közösségi alkalmak kötődnek,
- ki a célcsoportja és kik a tényleges résztvevői ezeknek a programoknak – ezzel összefüggésben kik azok, akiket az intézmények nem tudnak „elérni”,
- ezeknek a közösségi alkalmaknak kik a szervezői, mennyire van tere az alulról jövő kezdeményezéseknek, mennyiben vonják be a szervezésbe és a megvalósításba a helyi lakosságot és csoportjait, a civil szervezeteket.

A közéleti témájú alkalmakról az önkormányzat illetékesével készülő interjúban érdemes tájékozódni:

- Milyen (személyes találkozáson alapuló) fórumai vannak az önkormányzat és a lakosság kommunikációjának? Ezeket hány / milyen csatornán hirdeti az önkormányzat, így hány embert ér el? Milyen arányú a részvétel?
- Milyen (személyes találkozáson alapuló) fórumai vannak az önkormányzat és a civil szervezetek / egyházak / cégek közötti kommunikációra? Ezek nyilvánosan meghirdetettek (ha igen, hány / milyen csatornán), vagy meghívásos alapúak? Milyen arányú a részvétel?

A közéleti témájú fórumok harmadik típusa a lakosság „főszereplésével” zajló közösségi alkalmak, amelyekről intézmények, szervezetek képviselőivel készült interjúkból tájékozódhatunk:

- Milyen (személyes találkozáson alapuló) fórumai vannak a lakosság közéleti témájú kommunikációjára?
- Ezeket ki szervezi, illetve milyen intézményhez, szervezethez kötődnek?
- Milyen kérdések megvitatására szerveződnek ezek a fórumok? Hány / milyen csatornán hirdetik őket? Milyen arányú a részvétel?

A közvetett kommunikáció felületeire magunk is rátalálhatunk: **térképezzük** fel, hogy milyen felületek vannak helyben, majd **elemezzük** ezeket:

- Milyen gyakran és milyen terjedelemben jelennek meg az újságok? Egy-egy honlap, a képűtség milyen időközönként frissül, illetve jelenik meg rajta új tartalom? A helyi tévében, rádióban milyen gyakran vannak új műsorok?
- Milyen arányban jelennek meg ezeken a felületeken helyi vonatkozású hírek?
- Ki ezen felületek tulajdonosa, illetve szerkesztője?
- A szerkesztésben, illetve a tartalom-előállításban van-e lakossági részvétel?
- Lehetőség ad-e a felület a kétirányú kommunikációra, az interaktivitásra?
- Lehetőség ad-e (milyen arányban) a felület az önkormányzattól független események, hírek, illetve az önkormányzattól eltérő álláspontok megjelenítésére?

3. Hozzáférés, részvétel, képesség tétel a nyilvános kommunikációban

A helyi nyilvánosság működésének alapfeltétele, hogy az információkhoz és a kommunikációban való részvételhez minden helyi lakos hozzáférjen – valójában enélkül nem is beszélhetünk nyilvános kommunikációról. (A hozzáféréshez tartozik a kommunikáció „akadálymentesítése” is, vagyis annak biztosítása, hogy az információ a helyi lakosok számára érthető legyen, a kommunikációban pedig adottságaitól függetlenül mindenki részt vehessen.)

Mérése:

A hozzáférés és részvétel egy olyan szempont, amelyről nem szabad megfeledkeznünk akkor, amikor a (2) pontban tárgyalt közösségi tereket, alkalmakat és a közvetett kommunikáció felületeit **figyeljük meg, elemezzük**. Ha erre a szempontra is odafigyelünk, meg fogjuk tudni válaszolni a fő kérdéseket:

- A helyi társadalom különböző csoportjai közül melyek felül-, illetve alulreprezentáltak a helyi nyilvánosságban? (Gondolhatunk itt a különböző életkorú, társadalmi helyzetű, nemzetiségű csoportokra, az öslakosokra és a „gyüttmentekre” stb.) Vagyis mely csoportok jelennek meg túl gyakran, vagy túl ritkán a helyi nyilvánosság témájaként? Mely csoportok alakítják inkább a helyi nyilvánosságot (és melyek nem jelennek meg benne) mint szervezők, mint szerkesztők, mint tartalom-előállítók, vagy csak, mint hozzászólók?
- Vannak-e olyan terek, olyan alkalmak, olyan felületek, amelyek kifejezetten egy lakossági csoportot céloznak meg, illetve amelyet kifejezetten egy lakossági csoport szervez, szerkeszt, működtet?

Az **interjúkból** pedig választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy

- Volt-e olyan képzés, amely egy civil szervezethez tartozókat, vagy a lakosság más csoportjait felkészítette a helyi nyilvánosságban való részvételre?

Társadalmi tőke

A társadalmi tőke – közösségi felfogásban¹⁹ – közösségi erőforrás: a társadalmi szerveződés azon jellemzőinek összessége, amelyek biztosítják a közös haszon érdekében végzett koordinációt, kooperációt, kommunikációt. A legfontosabb ilyen jellemzők a hálózatok (kötelékek, kapcsolatok), a normák (az általános kölcsönösség normái) és a bizalom. Minden közösség, szomszédság, település (de egy régió és egy társadalom is) jellemezhető a társadalmi tőke egy bizonyos szintjével. A társadalmi tőke jelentősége abban áll, hogy azokban a „közegekben”, ahol a társadalmi tőke szintje magas, jól működik a demokrácia, fejlődik a gazdaság – és jól érzik magukat az emberek.

A társadalmi tőke mérésére kérdőíves megkérdezést használnak. Az Egyesült Királyság Nemzeti Statisztikai Hivatala rendszeresen végez társadalmi tőke kutatásokat²⁰, melyekhez az alábbi dimenziókat azonosította:

- társadalmi részvétel („social participation”, pl. részvétel szabadidős klubokban, vallási tevékenység),
- társadalmi hálózatok és társadalmi támogatás (pl. a rokonokkal, barátokkal vagy szomszédokkal való találkozás, beszélgetés gyakorisága; elégedettség az élettel)
- kölcsönösség és bizalom (pl. bizalom a hozzád nem hasonlókat iránt; a közös értékrend érzékelése),
- állampolgári részvétel („civic participation”: részvétel a helyi ügyekben, a helyi ügyek befolyásolására való képesség, az intézmények iránti bizalom),

¹⁹ A társadalmi tőke ezen értelmezését Robert Putnam alapján mutatjuk be. Fő műve, mely a társadalmi tőkéről szól: Putnam 2000. A könyvről magyar nyelven: Csizmadia 2002. 183–193. Továbbá Putnam 2004. 3–5.

²⁰ Harper 2002. Összefoglaló magyarul: Parola 2004. 3

- a lokalitás megítélése (pl. a helyi infrastruktúra megítélése; félelem a bűnözéstől). – Ez egy „kakukktojás” dimenzió, azért került be ötödik dimenzióként, mert a társadalmi tőkét vizsgáló kutatásokban fontos változónak bizonyult.

A helyzetfeltárás során a társadalmi tőke mérését tehát az alábbi területeken végezzük: kapcsolatok, részvétel, bizalom.

1. Kapcsolatok

Az egyének kiterjedt kapcsolatai, a helyi közösség sűrű kapcsolathálója, a jó szomszédsági kapcsolatok komoly erőforrást jelentenek a településnek. A kapcsolatoknak a nyilvános kommunikációban betöltött szerepéről korábban már írtunk, itt az együttműködés, a közös cselekvés potenciálját emelnénk ki.

A kapcsolatoknak itt az intézményi – szervezeti szintje is megjelenik, hiszen a helyi szereplők közötti kapcsolat és esetleges együttműködés tovább növeli a települési erőforrásokat.

Mérése:

Az egyének kapcsolati tőkéje és közösségi, illetve szomszédsági beágyazottsága a társadalmi tőkének az a területe, amelyet a helyzetfeltárás során a mentor nem tud felmérni.

A civil szervezetek, intézmények, egyházak, helyi vállalkozások közötti kapcsolatokra azonban az interjúk során rá lehet kérdezni, így megtudhatjuk, hogy

- Van-e fóruma a helyi szereplők közötti egyeztetésnek, az esetleges együttműködések megbeszélésének? Amennyiben igen, ki szervezi ezeket? Milyen szinten képviseltetik magukat a részt vevő intézmények, szervezetek? Milyen arányban vesznek részt?
- Van-e együttműködés a helyi szereplők között? Ha igen, milyen területeken: közös pályázatok, programok, szolgáltatások, érdekképviselési fellépés, esetleg egyes emberek, családok támogatása esetén?

A társadalmi tőke szempontjából nem az a fontos, hogy egy-egy intézmény, szervezet milyen kapcsolati tőkével rendelkezik. Az a meghatározó, hogy milyen kapcsolatháló rajzolódik ki ezen szereplők között, vagyis hogy milyen kapcsolatban vannak egymással ezek a szereplők, és milyen területeken működnek együtt.²¹ Az interjúk intézmények, szervezetek képviselőivel készülnek, itt mégsem az a cél, hogy a mentor az egyes intézmények kapcsolatait térképezze fel. Ahogy az interjúkról szóló módszertani részben is hangsúlyoztuk: az összkép a fontos.

2. Részvétel

A kapcsolatokon túl fontos a részvétel, a cselekvés szintje. A cselekvők magas aránya, a cselekvés területeinek sokszínűsége, a közügyekre is kiterjedő részvétel komoly erőforrást jelentenek a településnek. (Megkülönböztetjük a helyi (köz)ügyekben való cselekvést jelentő állampolgári részvételt a cselekvés más formáit tartalmazó társadalmi részvételtől.²²)

Mérése:

Amit a részvételtől a helyzetfeltárás során a mentor mérni tud, arról a helyi nyilvánosság mérése kapcsán már írtunk.

²¹ Letenyei 2005. 187–245.: a vonatkozó fejezetben (*Kapcsolatháló-elemzés.*) a szerző kifejti a kapcsolatok elemzésének két lehetséges irányát: ha az intézményre fókuszálunk, és annak kapcsolatait szeretnénk felmérni, akkor kapcsolati tőke-elemzést végzünk. Ha azonban (mint itt is javasoljuk) a település intézményei közötti kapcsolatokat szeretnénk vizsgálni, akkor a kapcsolathálót elemezzük.

²² Lásd a fejezet bevezetőjében a társadalmi tőke méréséről írtakat (*A társadalmi tőke dimenziói.*).

3. Bizalom²³

Bizalmi közegben az emberek jól érzik magukat, és jónak ítélik meg környezetüket is. A bizalom forrása a kapcsolatok és az együttműködés, és hatása jóval túlmutat a személyes kapcsolatokon. A bizalom „tárgya” alapján egy általános bizalomról (mennyire lehet megbízni az emberekben), valamint az intézményekkel kapcsolatos (rendőrség, önkormányzat, civil szervezetek stb.) közbizalomról szoktak beszélni. A bizalomhoz szokták sorolni azt is, hogy az emberek mennyire bíznak abban, hogy mások betartják-e az írott és íratlan szabályokat (illetve a szabályok be nem tartását mennyire ítélik el, valamint, hogy ők maguk betartanák-e a szabályokat, normákat adott helyzetben).

Mérése:

A bizalom minden fajtájának mérésére a kérdőíves felmérés a bevett gyakorlat, a helyzetfeltárás során a mentor nem tudja mérni.

A települési közösség-fejlesztési folyamatok mérése és értékelése

Bevezetés

A projekt mérése mellett fontos, hogy magát a közösségfejlesztési folyamatot is mérjük.²⁴ A projektek mérésében már van gyakorlatunk és tapasztalatunk, hisz ezek a változások számokban kifejezhetőek, míg a közösségfejlesztési folyamatban bekövetkezett változások számokkal kevésbé mutathatók ki, pedig ezek jelentik a közösségfejlesztés legnagyobb eredményeit. Megváltoznak a kapcsolatok, átrendeződik a kapcsolati háló, fejlődik az emberek kompetenciája, tudása, önbizalma, nő a bizalom a közösségen belül. A folyamat mérésére alkalmas módszer bemutatására kerül sor ebben a részben.

Az alapokat két külföldi tervezési-mérési modell: a skót LEAP²⁵ és a lengyel ZIPZÁR²⁶ adja, amelyet kiegészítettünk a saját tapasztalatainkkal. A LEAP (Learning, Evaluation and Planning) egy betűszó a tanulás, értékelés, tervezés szavak kezdőbetűiből, amely segítséget nyújt a tervezéshez, a folyamat során bekövetkezett változás megmutatásához, a tapasztalatok általi tanuláshoz és a közös munkához. A tanulást és a folyamatos fejlődést szorgalmazza azáltal, hogy az erősségekre épít, a részvételt állítja középpontba és változás orientált. A ZIPZÁR értékelési rendszernek három fókusza van: a tevékenységek specifikus eredményei, a képezzé tétel dimenziói és a személyes fejlődés.

A mérés-értékelés folyamata

A települési szinten zajló közösségfejlesztési folyamat nyomon követésének, az előmenetel és eredményesség mérésének, értékelésének szükségességét a korábbiakban már taglaltuk. E munka tervezésének és elvégzésének nincs egyetlen kizárólagos módszertana, mi ebben az Útmutatóban arra vállalkozhatunk, hogy bemutatunk egy olyan szempont- és eszközrendszerrel, amely a Közösségfejlesztők Egyesülete elmúlt évi tevékenységei és az Útmutató összeállításában részt vevő szakemberek tapasztalatai alapján hatékonyan tudja segíteni a mentort, a közösségfejlesztőt és a helyi közösséget saját tevékenységeik tervezésében, nyomon követésében és értékelésében, illetve hatékony eszközként használható az eredmények mérése terén.

²³ A bizalom típusairól, ezek méréséről és különböző összefüggéseiről jó összefoglalót ad a TÁRKI tanulmánya: Medgyesi – Tóth 2005.

²⁴ A közösségfejlesztés mérhetőségéről az alábbi cikk olvasható: Vercseg 2002. (*Eredményesség és mérhetőség a közösségfejlesztésben.*)

²⁵ LEAP c2009, Hashagen 2016. A LEAP-ről még olvasható: Farkas 2016.

²⁶ Jordan 2016. A ZIPZÁR módszerről még olvasható: Farkas 2016.

A településen zajló fejlesztési folyamat nyomon követését és mérését célszerű *két különböző perspektívához* rendelni. Az egyik nézőpontot nevezhetjük *külsőnek* – ez a mentor félig kívül-állásából fakadó szemszög, amely előnyökkel és hátrányokkal egyaránt jár, tény azonban, hogy alapvetően különbözik a fejlesztési folyamatban mélyen benne lévő helyi emberek és az őket testközelből segítő (esetleg szintén helyi lakos) közösségfejlesztő szemszögétől – ők képviselik a *belső* perspektívát. Mindkét szemszög rendkívül hasznos információkat és meglátásokat adhat a fejlesztési folyamat során.

A „külső”, mentori perspektíva

A mentor, saját tevékenységének tervezése és segítése érdekében, valamint tekintettel bizonyos projektszempontra, dokumentálja fejlesztő munkáját– ezek a dokumentumok segítenek a folyamat értékelésében is.

A fejlesztési folyamat kezdetén készített helyzetképre és a háromhavonta elkészítendő haladási naplókra alapozva (mindig az azokban foglaltakhoz képest értelmezve a folyamatokat és az aktuális helyzetet) a mentor a fejlesztési folyamat évfordulói környékén éves értékelést készít. Az értékelő elemzések célja kettős:

- számba venni azokat a számszerű eredményeket, amelyek vélhetően kívül esnek a helyi csoportok látókörén;
- elérhetővé tenni egy olyan települési/településrészi szintű szakértői értékelést, amely a folyamat nem számszerűsíthető, minőségi aspektusaira koncentrálna, és a mérés követelményét kvalitatív alapokon közelíti meg.

Az értékelő elemzés fókuszában a települési/településrészi szinten zajló folyamatok áttekintése áll, a következő (lehetséges) szempontok szerint:

- Hogyan változott a különböző csoportokba bevont emberek száma?
- Hogyan alakult a települési rendezvényeken, eseményeken részt vevők száma?
- Hányan vettek részt az események/rendezvények előkészítésében, szervezésében?
- Hányan nyilvánítottak véleményt a közösségi felmérés és a közösségi beszélgetések során? A közösségi beszélgetések, lakossági fórumok vonatkozásában megfigyelhető-e valamilyen tendencia?
- Változott-e az intézményekkel folytatott kommunikációs alkalmak száma, azok minősége?
- Elkezdődtek-e/intenzívebbé váltak-e a település egyes csoportjai/ágensei/intézményei között együttműködések?
- Hogyan változott a helyi nyilvánosság felületeinek száma, minősége és használtsága? Van-e interaktív felület?
- Történt-e előrelépés a szektorközi együttműködések terén? Ha igen, milyen jellegűek?
- Kimutatható-e a mentor eszközeivel valamilyen változás a településen/településrészen élők közötti kapcsolatok terén (azok számosságában, gyakoriságában, minőségében)?
- Alakultak-e a folyamat során újabb csoportok/közösségek/szervezetek?
- Jelentek-e meg új lakossági kezdeményezések?

A lehetséges szempontok körül a fentiek pusztán példák, ezek mellett sok egyéb tényező és terület felvetődhet. A mentorok által készített éves értékelés fontos és hiteles információkat nyújthat a pályázó önkormányzatok/civil szervezetek számára is arról, hogy az általuk kezdeményezett folyamat milyen irányban és milyen eredményességgel halad.

A helyi csoportok és a közösségfejlesztő által képviselt „belső” perspektíva

A helyi csoportok, illetve az őket segítő közösségfejlesztők által közösen készítendő tervezési-értékelési dokumentumok mind kiinduló pontjukban, mind módszertanukban, mind pedig céljukban alapvetően különböznek a mentorok által írt értékelésektől.

Az elért eredményeket értékelő és mérő munkáját a mentor a projekt kezdetén általa felállított helyzetképből (illetve a folyamat későbbi szakaszaiban az előző éves értékelésből) kiindulva végzi. A helyi csoportok kiindulópontja más – ők saját tervezett tevékenységeik eredményességét tudják mérni és értékelni –, ezért ahhoz, hogy el tudják kezdeni saját értékelő tevékenységeiket, több alapfeltétel teljesülésére van szükség:

- Szükség van egy valódi csoportként, esetleg közösségként működő csapatra. Ennek minimális feltételei: rendszeres személyes találkozások, alacsony fluktuáció, kialakult csoportidentitás (kialakult „mi-tudat”), a csoport létének magyarázatában egy közös minimum (ez nem feltétlenül jelenti a közös célok megfogalmazásának evidens képességét).
- Mivel a helyi csoport a fejlesztési folyamat eredményességét saját célkitűzéseinek fényében tudja értelmezni (és mérni), szükség van egy adott időszakra kidolgozott cselekvési tervre. Ez egyben azt is jelenti, hogy a „belső” mérési-értékelési folyamat alapfeltétele egy tervezési folyamat.

Közösségfejlesztői szakmai körökben ma már elfogadott tény, hogy egy helyi csoport/közösség tevékenységét jelentősen segíti, eredményességének kimutatásához pedig elengedhetetlenül szükséges egy alaposan végiggondolt és jól dokumentált tervezési folyamat. Más szóval: a tervezési és a mérési-értékelési folyamat egységet alkot, érdemes ezért ezeket módszertanilag is egységként kezelni. Többek között erre a tapasztalatra, gondolatra épül a korábbiakban hivatkozott skót LEAP tervezési-mérési-értékelési eszköz, valamint a lengyel ZIPZÁR is.

Ha ezen a gondolati szálon továbbmegyünk, evidenciának tekinthetjük, hogy egy megalapozott tervezési folyamathoz a helyzet alapos ismeretére, feltárására van szükség, a tervezési folyamatot ezért mindenképpen meg kell, hogy előzze egy elemző szakasz, amelynek során számba vesszük a későbbi tevékenység(ek) megvalósítását alapvetően meghatározó tényezőket (ezekről részletesebben ld. alább).

Fontos szem előtt tartanunk, hogy a közösségi alapokon nyugvó tervezési-mérési-értékelési tevékenység egyben közös(ségi) tanulási alkalom is, rendkívül jó lehetőséget ad a közösség, mint egység tudásának, illetve az egyéni tudások, kompetenciák fejlesztésére. Ezért a szigorúan vett módszertani szempontok mellett a közösség tanulásának szempontjából is nagyon lényeges, hogy a folyamatot valóban közösségi alapokra építsük, és úgy is hajtsuk végre (tehát: a mentor és/vagy a közösségfejlesztő ne egymaga adjon választ az alább következő kérdésekre, hanem a csoport egészének bevonásával).

Az elemzés-tervezés-cselekvés-értékelés folyamata tehát egy egységet, egy ciklust alkot, amelyet a közösség tanulása (tapasztalatok, konklúzió megfogalmazása) zár le. A ciklikusság azt jelenti, hogy az alábbiakban tárgyalt módon újra és újra tudjuk kezdeni a folyamatot, felhasználva a korábbi ciklusokból szerzett tudásokat és tapasztalatokat.

Az elemzés szakasza²⁷

Az elemzés nem elméleti szempontok végiggondolását és mátrixok felrajzolását jelenti, hanem nagyon is praktikus kérdésekre adandó praktikus és konkrét válaszok összegyűjtését. A kérdések felvetése és a

---

²⁷ A tervezési-értékelési folyamat szakaszait a LEAP és a ZIPZÁR módszertan alapján, azok bizonyos fokú módosításával javasoljuk.

válaszok keresése mind a LEAP, mind a ZIPZÁR módszertanában alapeszköz, mindenképpen javasolt ez a metodikát megismerni.

Ebben a szakaszban a következő kérdésekre keressük a választ:

Mi az a probléma, hiány vagy szükséglet, ami arra indítja a csoportot, hogy cselekedjen, megoldást keressen? Miért gondoljuk, hogy ezzel a problémával foglalkozni kell, és mit tudunk a problémáról?

Ezek a kérdések azt sugallják, hogy:

- A csoport figyelmét lehetőleg egy problémára fókuszálja. Tapasztalt és gyakorlott csoportként / közösségként működők megegyezhetnek esetleg két probléma felvázolásában, de ennél jobban nem érdemes szélesíteni a kört, mert a csoport/közösség nem fogja tudni követni a folyamato(ka)t.
- Fontos, hogy ne az indulatok és az előítéletek, hanem tények alapján fogalmazódjon meg a megoldani kívánt probléma – legyen alátámasztható tényadatokkal, még ha ezek nem is statisztikai vagy tudományos adatok (lehetnek pl. hétköznapi megfigyelésekből származó információk, tényadatok is). Érdemes tisztázni a valódi motivációkat.

Milyen kapacitásaink, rendelkezésre álló erőforrásaink vannak a cselekvéshez?

Fontos tekintetbe vennünk, hogy egy csoport vagy közösség (legyen akár régóta létező és gyakorlott) az esetek nagy részében nincs tudatában saját erőforrásainak, illetve jellemzően azoknak csak kis részét tartja nyilván erőforrásként. Ezen a pontos fontos kitérni a személyes tudások, kapcsolatok, ötletek, tárgyi eszközök részleteire is, és ezeket mintegy listába venni. A legtöbb esetben meglepően hosszú lesz ez a lista.

Milyen egyéb lehetőségek állnak rendelkezésünkre?

Ez a kérdés kapcsán azt érdemes végiggondolni, hogy melyek azok az erőforrásnak tekinthető anyagi, tárgyi eszközök, tudások, kapcsolatok, amelyek felett nem a csoport/közösség tagjai diszponálnak, azonban általuk ismerősökön, családtagokon, intézményeken keresztül könnyen elérhetőek. A kérdés kapcsán tehát a kezdeményezésünket támogató vagy potenciálisan támogató tényezőket (személyeket, eszközöket, intézményeket) vesszük számba.

Vannak-e, és ha igen, melyek az ellenható tényezők? Mit tudunk tenni az ellenállás feloldására?

Fontos, hogy a csoport a lehető legtisztábban lássa saját tervezett cselekvése környezetét, ezért számba kell venni azokat a személyeket, körülményeket, intézményeket is, amelyek esetleg gátolhatják tevékenységüket vagy gátló szándékkal léphetnek fel vele szemben. A kérdésfelvetés célja nem a csatabárd kiásása, hanem annak végiggondolása, hogy a csoportnak milyen eszközök állnak rendelkezésére az esetleges ellenállás leküzdésére. Általános tapasztalat, hogy a kezdeményezést ellenzők számára nyújtott korrekt információ a legtöbb esetben jelentősen csökkenti, vagy akár meg is szünteti az ellenállást. További lehetőség az ellenálló fél bevonása egy párbeszéd-folyamatba, akár magába a tervezésbe is. (És persze sok egyéb lehetőséggel számolhatunk a konkrét helyzettől függően.)

A tevékenység tervezhetősége és későbbi sikere szempontjából nagyon fontos, hogy átlássuk a fenti kérdésekre adható válaszokat. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy amíg nincsen teljes körű válasz valamennyi kérdésre, addig a csoport/közösség tétlenségre van kárhozthatva. Amennyiben van egy markánsan megfogalmazott probléma (és cél – ld. alább), célszerű a csoportot azonnal cselekvésre buzdítani, hiszen a cselekvéshez szükséges energiák jó része magából a cselekvésből termelődik ki – fontos azonban, hogy ezzel párhuzamosan elinduljon az elemző-tervező gondolkodás is. Ez nyilvánvalóan azt eredményezheti, hogy bizonyos helyzeteket, lépéseket a későbbiekben majd át kell

értékelnie a csoportnak, de ettől nem szabad megijednünk. Az újratervezés pozitív értékkel bír, integráns része a folyamatnak.

A tervezés szakasza

A tervezés szakaszában a csoport vagy közösség lényegében kidolgozza saját cselekvési tervét.

Milyen eredmény(eke)t kívánunk elérni? Milyen változást szeretnénk megvalósítani? Miből fogjuk tudni, hogy ez a változás megtörtént, a kívánt eredmény(eke)t elértük?

Kulcsfontosságú, hogy a csoport képes legyen arra, hogy saját céljait pozitív állításként fogalmazza meg, vagyis az elemző szakaszban feltárt probléma, hiány, szükséglet megfogalmazását ellenkező előjelűre fordítsa. Mint ahogy a közösségfejlesztési folyamat során bármikor, ezen a ponton is nagy hangsúly van a változás fogalmán – az elérendő eredményeket tulajdonképpen az adott területen történő, pozitív előjelű változásként fogalmazzuk meg.

Fontos tudatosítanunk azt is, hogy ez az a pont, ahol a csoport (önmaga számára) meghatározza az eredményesség kritériumait. Azzal, hogy megfogalmazza ezeket a kvázi indikátorokat, lehetővé teszi, hogy a későbbiekben mérje saját eredményességét, értékelje az elvégzett tevékenységeket. Az indikátorok meghatározásakor is érdemes a változásra fókuszálni (vagyis minőségi eredményeket megfogalmazni – pl. a helyi lakosok biztonságérzetének növekedése, a helyi civilek / lakosok és az önkormányzat közötti kommunikáció gyakoriságának és minőségének változása). Mindamellet legitim eredményesség-jelzők lehetnek bizonyos számadatok is (pl. elért és megszólított helyi lakosok száma, közösségi beszélgetések száma, az iskolaelhagyó gyermekek számában történő változás, a fiatalok által elkövetett kihágások számának csökkenése).

Mire van szükségünk?

A tervezési szakaszban kell számba vennünk azokat a tudásbeli, kapcsolati, anyagi erőforrásokat, amelyekre a tevékenység(ek) sikeres megvalósításához szüksége van a csoportnak. Kiindulópontként az elemzési szakaszban listázott meglévő és könnyen hozzáférhető egyéb erőforrásokat is vehetjük – mi az az erőforrás-igény, amely nem szerepel a listán? Honnan és hogyan tudnánk ezt megszerezni, vagy mivel tudnánk helyettesíteni?

Mit és hogyan fogunk tenni, cselekedni?

Ezzel a kérdéssel elérkezünk magához a *cselekvési tervhez*: ki, mit, mikor és hogyan fog tenni? Számba kell vennünk tehát az elvégzendő feladatokat, a határidőket, a tevékenységek elvégzéséhez felhasználható erőforrásokat (legyen az tudás, kapcsolat, eszköz, pénz), és a csoportnak fel kell osztania a feladatokat. Fontos szempont, hogy mindenki a csoportnak tartozik felelősséggel és beszámolással, minden tagot a csoport bíz meg, kér fel (nem pedig a fejlesztő vagy a mentor). A cselekvési tervet mindenképpen célszerű írásban rögzíteni, olyan módon, hogy az minden csoporttag számára könnyen hozzáférhető és érthető legyen, hiszen ez a dokumentum képezi a további munka alapját, ez segíti az emlékezet felfrissítését és az esetleges félreértések tisztázását.

A cselekvés szakasza

Ebben a szakaszban a feltett kérdések segítségével valójában azt ellenőrizzük, hogy azt tesszük-e, abba az irányba haladunk-e, amit terveztünk. A kérdések és válaszok szempontjából ez a szakasz már az értékelés szakasza, noha a tevékenységek szintjén még nagyon is a cselekvés fázisában vagyunk.

Ki mit, mikor és hogyan tett? Hogyan dokumentáltuk saját tevékenységeinket? Milyen eredményeket értünk el?

Fontos szempont, hogy a megtett lépések tudatos számbavételén túl dokumentációt is kell gyűjtenünk az elvégzett tevékenységekről. A dokumentáció szót a lehető legszélesebb értelemben kell használnunk:

a mobil telefonokkal készített fotóktól és videofelvételektől kezdve a meghívókon, esetleges média-megjelenéseken keresztül hivatalos iratokig, találkozókról szóló emlékeztetőig sok mindent ide érthetünk. Talán az egész tervezési-értékelési folyamatnak ez az a pontja, ahol hazai közösségeink, még a civil szervezetek is, a legkevésbé tudatosak és gyakorlottak. Mind a saját tevékenységek követése és értékelése, mind pedig a támogatók és más partnerek tájékoztatása, meggyőzése szempontjából kulcsfontosságú, hogy ez a lépés ne maradjon ki, ne degradálódjon. Előfordulhat, hogy egyes hátrányos helyzetű csoportoknak a dokumentációs tevékenységek elvégzéséhez külön felkészítésre, segítségre lesz szükségük: ez esetben a közösségfejlesztő felelőssége, hogy jól megtalálja azokat a módszereket és eszközöket, amelyek az adott csoport számára is elérhetővé és alkalmazhatóvá tehetőek. Fejlett csoport esetében a dokumentációs tevékenységek irányítása és koordinációja lehet egy csoporttag feladata, kevésbé fejlett, tudatos és kompetens csoportok, közösségek esetében azonban ez a feladat a fejlesztőre hárul.

Ugyancsak lényeges észre vennünk, hogy az eredményekre való rákérdezés már a cselekvés szakaszában megkezdődik – az *értékelés tehát folyamatában követi a cselekvési terv megvalósítását*, ami egyben azt is jelenti, hogy ha a várt eredmények rendre elmaradnak, a csoportnak módja és lehetősége van terveinek módosítására (akár a célok, akár az eszközök tekintetében).

Az áttekintés, értékelés szakasza

A tevékenységi ciklus utolsó fázisa a szigorúbb értelemben vett mérés, értékelés időszaka, amikor áttekintjük a teljes ciklust a probléma-meghatározástól kezdve a kitűzött célokon, elérni kívánt eredményeken keresztül a megvalósított cselekvésig, annak dokumentációjáig és az elért eredményekig. Semmiképpen ne egy komplex, rendszerszintű gondolkodást igénylő elemzésre gondoljunk. Minden esetben a korábban rögzített tervekhez, elképzelésekhez, feladatmegosztáshoz, cselekvési tervhez stb. nyúlunk vissza, és ezekre vonatkoztatva gondoljuk végig a történeteket.

A lengyel ZIPZÁR rendszer azt javasolja, hogy a tevékenységek értékelését három szinten végezzük el:

- a számszerűen listázható megvalósult események, rendezvények, résztvevők, létrehozott terek, tárgyak stb. szintjén,
- az egyéni tanulás szintjén és
- a képessé tétel (empowerment) szintjén.

A konkrét, számszerű eredmények szintje

Értelemszerűen az ilyen típusú eredményeket tudjuk a legkönnyebben ki- és bemutatni. Noha nem ezek jelentik a közösségfejlesztési folyamat lényegét és legfontosabb eredményeit, ne sajnáljuk az időt és energiát ezen eredmények számbavételére, dokumentálásra és közzétételére – mind a megvalósítók, mind a partnerek/támogatók számára fontos, hogy rálássanak a konkrét kimenetekre. Ezen a szinten lehetséges kérdések:

- Hány eseményt szervezett a közösség?
- Hány embert értek el, hány résztvevője volt a rendezvényeknek?
- Létrejött-e (vagy fejlődött-e minőségében/mennyiségében) olyan hely (pl. közösségi tér, játszótér stb.), eszköz (pl. pad a téren) vagy szolgáltatás (pl. foglalkoztató gyermekek számára, tanfolyam nyugdíjasok számára stb.), amely korábban a helyi lakosok számára nem volt elérhető?

A lehetséges kérdések száma természetesen végtelen, a mentor és a közösségfejlesztő feladata, hogy rávegye a közösséget a jó kérdések megtalálására.

Az egyéni tanulás szintje

Meglepő, hogy egy közösségi fejlesztési folyamat végigvitele, az abban való részvétel milyen sokrétű és mélységű fejlődést idézhet elő az egyéni tudások, kompetenciák szintjén. Az ügyek, helyzetek tudatosabb megközelítése, az együttműködésre való képesség, a másik tudásának tisztelete, a konkrét tudásbeli növekedések (pl. IT eszközök használata, emlékeztetők készítése, adatkeresés), az önbizalom növekedése, az egyén saját fontosságának és értékeinek tudatosulása stb. mind-mind olyan értékes eredmény, amely jóval messzebb mutat, mint a számszerű eredmények. Az egyéni tanulás során szerzett tapasztalatok, tudások, kompetenciák megfordíthatják az egyéni életút irányát, de akár egész családok életét is megváltoztathatják.

Releváns kérdések lehetnek például:

- *Milyen konkrét tudásbeli fejlődésekről számolnak be a résztvevők?* (közösségi médiahasználat, hivatalos levelek írása, egyéni jogok és kötelességek alaposabb ismerete stb.)
- *A megszerzett tudások hogyan befolyásolják az egyéneket/családok életét, életminőségét?* (Pl. a személyes és szociális jogok jobb ismerete nyomán tettek-e lépéseket, tudatosabbak-e bizonyos helyzetekben; javult-e munkaerő-piaci helyzetük; törekednek-e élethelyzetük megváltoztatására?)
- A gyermekek iskolai előmenetelében történt-e változás?
- A családtagok közötti kapcsolatok szintjén történt-e változás?

Ezek az eredmények kvantitatív módon nem vagy csak nagyon nehezen mérhetőek. Kimutatásuk a közösségfejlesztő (és a mentor) feladata a közösség tagjainak segítségével. A ciklust lezáró áttekintő beszélgetések során kiemelt szerepet kell, hogy kapjon ez a szempont, nagyon lényeges, hogy ezek a változások kimondásra kerüljenek és tudatosuljanak a résztvevőkben, további tanulásra és cselekvésre ösztönözve őket.

A képesség tétel szintje

A képesség tétel (*empowerment*) terminus magyar fordításban meglehetősen homályos értelmű, ugyanakkor a közösségfejlesztés számára kiemelkedő fontossággal bíró fogalom. A kifejezés arra utal, hogy a releváns tudások és módszertani eszközök bevitelével a csoport tagjait képessé tesszük (vagy inkább: segítjük képessé válásukat) arra, hogy hatékonyabban és eredményesebben működjenek együtt, (nagyobb) részt vállaljanak közösségi és közéleti ügyekben, tárgyaljanak a hatalom, a média vagy más intézmények képviselőivel, megszervezzék saját magukat stb., tehát kompetens csoportként, kvázi hatalmi tényezőként működjenek. Ezekből a példákból is látszik, hogy az egyéni és a közösségi képesség tétel nem választható szét: ahhoz, hogy a közösség, mint egység eredményesebb és sikeresebb legyen, az egyéni kompetenciák fejlesztésére van szükség. (A fenti ponthoz képest azzal tehetünk különbséget, hogy kikötjük: itt a közösség dimenziójában hasznosuló egyéni tudásnövekedésről van szó, míg az előző pontban az egyén saját életében hasznosuló kompetencia-fejlődésről beszéltünk.)

A képesség tétel szintjén történő változások mérhetőek kvantitatív és kvalitatív indikátorokkal, noha a közösségfejlesztés számára ez esetben is értékesebbek a kvalitatív mutatók. Kvantitatív mutató lehet például a közösségi eseményeken résztvevők számának növekedése, a lakossági fórumokon vagy közösségi beszélgetéseken felszólalók számának növekedése, a csoport/közösség által a helyi hatalom irányába tett kezdeményező lépések számának változása, a helyi nyilvánosság felületei számának növekedése stb. (Ezek részben átfedésben vannak a cselekvések konkrét eredményei szintjén megjelenő mutatókkal.)

A számunkra értékesebb kvalitatív eredmények kimutatása kicsit nehezebb. A lengyel ZIPZÁR módszertan 5 szempontot javasol a képesség tétel terén történt változások kimutatására, méréseire:

- kohézió,

- önbizalom,
- befolyás,
- bevonódás,
- együttműködés.

Kohézió

A kohézió ebben az esetben a saját magunk és mások tiszteletét, a másokra való érzékenységet, az egyenlő esélyekre való odafigyelést, illetve a saját lokalitással való azonosulást, vagyis az összetartozás megélésére való képesség növekedését jelenti.

Ilyen kérdéseket (is) tehetünk fel:

- Tisztelik-e az emberek önmagukat és másokat, tisztelik-e azokat, akik „különböznek”?
- Érzékenyek-e a helyi lakosok a közösség más tagjainak helyzetére/szükségeire?
- Elmondható-e, hogy az emberek figyelemmel vannak az esélyegyenlőség szempontjaira?
- Elégedettek-e az emberek azzal, hogy tagjai lehetnek az adott közösségnek? Azonosulnak-e lakóhelyükkel, az ott élő emberekkel?

Mivel mérésről, értékelésről beszélünk, minden kérdés mögé oda kell tennünk még egyet: *Mi bizonyítja ezt?* Bizonyítékként pedig alapvetően a kvalitatív adatokat szolgáló interjúk, csoportos beszélgetések, a tevékenységek megvalósításának módjának leírása, a résztvevők beszámolóí és más hasonló dokumentumok szolgálhatnak.

Önbizalom

Amikor az önbizalom dimenzióját vizsgáljuk, alapvetően az egyének önmagukba vetett hitére, az önértékelés szintjére, a változásra való nyitottságra és erőre, illetve a változtatásra való képességükbe vetett hitre gondolunk.

Lehetséges kérdések:

- Hisznek-e a közösség képviselői önmagukban, saját képességeikben, abban, hogy képesek megváltoztatni önmaguk és a közösség helyzetét?
- Képesek-e gyengeségeik mellett az erősségeikre is rámutatni?
- Készek-e vállalni a felelősséget saját és lakóhelyük közösségének sorsáért?
- És újra az értékelés során elmaradhatatlan kérdés: Mi bizonyítja mindezt?

Befolyás

Befolyás alatt a változás befolyásolására való képesség percepciójának szintjét értjük, vagyis azt, hogy mennyire érzékelik az emberek saját erejüket, hatalmukat a közügyek befolyásolására. Itt nem az önmagukba vetett hitről van szó, hanem a befolyásolás aktusa megvalósult (vagy lehetséges) eseteinek érzékeléséről és értékeléséről.

Lehetséges kérdések:

- Elhiszik-e a lakosok, hogy képesek megváltoztatni egy előnytelen helyzetet?
- Elhiszik-e, hogy erősödött a közösség sorsa feletti kontrolljuk?
- Részt vesz-e a közösség (ill. képviselőik) az őket érintő döntések meghozatalában?
- És ismét: Mi bizonyítja mindezt?

Bevonódás

Bevonódás alatt a közösség iránti bizalmat, a motiváció szintjét, a cselekvésre való hajlandóságot és képességet értjük. Ennek a jelenségnek a passzív odatartozás érzésétől a cselekvő részvételen keresztül

a kezdeményező szerep felvállalásáig sokféle árnyalata lehet, fontos, hogy valamennyit értéként kezeljük.

Kérdések, amiket a bevonódás vizsgálatokor feltehetünk:

- Úgy érzik-e a lakosok, hogy a közösséghez tartoznak? Gondolkodásukban használják-e a „mi” és „miénk” szavakat, vagy csak saját magukra gondolnak?
- Nyitottak-e egymásra a közösség tagjai? Bízhatnak-e egymásban?
- Milyen típusú és gyakoriságú kapcsolatok működnek az emberek között?
- Tudatában vannak-e közös szükségleteiknek és problémáiknak?
- Motiváltak-e az emberek a közös cselekvésre?
- Mi bizonyítja mindezt?

Együttműködés

Amikor a csoporton/közösségen belüli együttműködést vizsgáljuk, arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen a közös tevékenységek színvonala, kimutatható-e az egymással együttműködő emberek hálózata, valamint a másokkal való együttműködésre való készség, képesség és nyitottság.

Lehetséges kérdéseink:

- Van-e a közösségben együttműködő emberekből álló hálózat?
- Állíthatjuk-e, hogy a közösség jó kapcsolati rendszerekkel, jó hálózattal rendelkezik?
- Nyitottak-e az egyes szereplők (lakosok, helyi intézmények, hatóságok) a közös cselekvésre a változás elérése érdekében?
- Képesek-e arra, hogy közösen dolgozzanak ki megoldásokat és közösen döntsenek különösen a hosszú távú kérdésekben?
- Mi bizonyítja mindezt?

A konkrét, számszerű (tárgyi) eredmények, az egyéni tanulás és a képesség tétel szintje értelemszerűen szorosan kapcsolódik egymáshoz, optimális esetben erős szinergiát alkotnak. Álljon itt erre egy lengyel példa.

Egy állampolgári csoport foci pályát szeretett volna építeni. A kezdeményezés eredményei:

- A számok tekintetében: megalakult egy hétfős állampolgári csoport, megépült egy foci pályája, kitermelődött egy helyi vezető.
- A képesség tétel vonatkozásában: megnőtt a problémák megoldására való elszánás és képesség szintje, amit az a tény igazol, hogy a hét ember beszámolt a csoportnak, és közös munkájuk eredményeként megépült egy foci pályája.
- Megváltoztak az emberek közötti kapcsolatok: ennek bizonyítékát a csoporttagok válaszaik adják, amelyek szerint korábban csak látásból ismerték egymást. Köszönhetően a közös tevékenységeknek, mára barátokká váltak, rendszeresen találkoznak, és a közösségi munkás azt is megfigyelte, hogy a csoporttagok hetente legalább egyszer családjukkal is kimennek a foci pályára, és együtt töltik az időt.
- A személyes fejlődés vonatkozásában: a foci pályát szervezők egyike elmondta, hogy ez a projekt nagyon fontos volt számára, mert elkezdett hinni abban, hogy vannak dolgok, amik ténylegesen megvalósíthatóak; mostanáig azt gondolta, hogy ő haszontalan, és emiatt nem is keresett munkát, most azonban valószínűleg meg fogja ezt próbálni.

Összefoglalásképpen

A települési közösségfejlesztési folyamatok eredményességének mérése és értékelése a hagyományos, kvantitatív alapú mérési (és pályázati) rendszerek szempontjából nézve a lehetetlen kategóriájába tartozik, ezért nagyon fontos, hogy *szemléletet váltsunk*: ahhoz, hogy képesek legyünk feltárni a folyamatok valós, érdemi eredményeit és hatásait, *minőségi alapokra* kell helyezkednünk.

Módszertanilag főként azt kell szem előtt tartanunk, hogy ahhoz, hogy egy folyamat végén hiteles és érdemi információink legyenek a tevékenységek eredményességéről és hatékonyságáról (megfelelően tudjunk mérni és értékelni), *a mérés és értékelés szempontjait már a folyamat elején, a tervezés időszakában meg kell tudnunk határozni*. Ez nagymértékű tudatosságot és odafigyelést igényel.

A kellően felkészült mentor saját dokumentációja és tapasztalatai alapján, rendkívül hasznos „külső” elemző értékelést tud adni a fejlesztési folyamat egyes szakaszairól vagy annak egészéről. A helyben élő és működő csoport, illetve közösség szempontjai mások – az Útmutató ezen fejezetében főként ehhez az ún. „belső perspektívához” próbáltunk támpontokat, segítő eszközöket nyújtani.

A kulturális közösségfejlesztés hatására a településen működő közművelődési, múzeumi, könyvtári (továbbiakban kulturális) intézmény társadalmiasítása során bekövetkező változások követése

A településen zajló közösségfejlesztési folyamat mellett fontos mérni, hogy a kulturális intézmények működése hogyan változik a beavatkozás hatására. A helyi közösség milyen szinten kapcsolódik be az intézmények életébe: résztvevői a programoknak, rendezvényeknek, részt vesznek az éves munkaterv tervezésében, vagy működik-e egy tanácsadó testület, amelyik a tervezés mellett folyamatosan elemzi, és értékeli az intézményt és módosító javaslatokat dolgoz ki a változtatásra. Arról, hogy a fejlesztési folyamat megkezdésekor hol is állnak a kulturális intézmények a társadalmiasítás folyamatában egyrészt képet kapunk a helyzetfeltárás során készített interjúk, adatok elemzéséből, másrészt az intézmények által kidolgozott kötelező vagy ajánlott dokumentumok meglétéből, illetve azok tartalmából, illetve időről-időre elemezzük az eredetihez képest történt módosulásokat.

Ebben a részben ahhoz adunk segítséget, hogy melyek ezek a dokumentumok, milyen az intézmények nyilvánossága, az együttműködései, amelyek mutatják a társadalmiasítás szintjét. Ezek mellett a szempontok mellett bemutatjuk azokat a módszereket, amelyekkel mérést – értékelést el lehet végezni, valamint kitérünk a mutatókra is, amelyek bizonyítják a változásokat.

1. Változások a célok, stratégiák kapcsán:

1.1 Amennyiben nincs, intézményi stratégia elkészítése, ami tartalmazza a közösségfejlesztési szándékok kinyilvánítását is.

Közösségfejlesztés, ha a közösség tagjai, szervezetei, ez esetben intézményei fejlesztik a saját lokális közösségüket. Erre irányuló szándékon elsősorban a települések, szomszédságok (településrészek), kisebb térségek közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének tudatos fejlesztését értjük. A kulturális intézmény bátorító-ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat. A folyamat során a felmerülő ügyekre, konfliktusokra, szükségletekre a stratégia közösségi megoldásokat keres és alkalmaz, mint például: a programok közösségi tervezése; a munkaterv közösségi tervezése; a helyi emberek nem csak részt vesznek a programokon, hanem hozzájárulnak annak megvalósításához saját munkájukkal vagy egyéb erőforrásokkal; nyitott az intézmény a helyi kezdeményezések befogadására és annak támogatására; a

település meghatározó szereplőiből felállítanak egy tanácsadó testületet, amelyik segít a helyi igényekre alakítani az intézményt.

1.2 Ha van, akkor annak megállapítása, hogy a közösségfejlesztési szándékok tetten érhetők-e benne.

1.3 Ha van és a közösségfejlesztési szándékok beépülésével módosításra került, akkor a bekövetkező változás bemutatása.

Indikátor, mérést megalapozó dokumentum: Települési, településrészi, intézményi stratégia

2. Változások a cselekvési vagy akcióterv kapcsán:

2.1 Amennyiben nincs intézményi stratégiához kapcsolódó cselekvési terv, akkor annak olyan elkészítése, amelyben tetten érhetők a közösségfejlesztési szándékok.

2.2 Ha van, de ez nem tartalmaz közösségfejlesztési szándékot, akkor a módosítás betervezése, a bekövetkező változás bemutatása.

2.3 Ha van és tartalmaz közösségfejlesztési szándékot, akkor a bekövetkező változások bemutatása.

Indikátor, mérést megalapozó dokumentum: Intézményi stratégiához kapcsolódó cselekvési vagy akcióterv

3. Az intézmény kommunikációs felületei kapcsán bekövetkező változás:

3.1 A kommunikációs felületek számosságában bekövetkező változás (helyi hirdetőn kívül honlap, közösségi média felület, települési hirdetőtábla, faliújság, szórólap, plakát, nyilatkozat, helyi sajtóban történő megjelenés, helyi reklámújságban történő megjelenés, partnerintézmények felületein történő megjelenés).

Indikátor: a kommunikációs felületek mennyisége

3.2 A meglévő felületeken annak megjelenése, hogy a kulturálisintézmény a közösség létező és lehetséges kulturális értékeit feltárja, bemutatja, hozzáférhetővé teszi, tudatosítja, mozgásba hozza, megújítja, átörökíti a helyi közösségek és a kulturális intézmények aktív részvételével, velük együttműködésében, ezzel ösztönözve kulturális aktivitásra, a helyi kulturális élet szervezésében és alakításában való szerepvállalásra, a kulturális részvétel fejlesztésére.

Indikátor: a kommunikációs felületeken a kulturális értékeket feltáró, bemutató, hozzáférhetővé tevő, tudatosító, átörökítést lehetővé tevő, a helyi közösségekkel, kulturális intézményekkel partnerséget megjelenítő információk számában bekövetkező változás.

4. Az intézmény lakossággal, partner intézményekkel történő kapcsolataiban bekövetkező változás:

4.1 Van-e tudatos közönség/közösségkapcsolati tevékenység az intézményben? Ennek írott (SZMSZ-ben, stratégiában, cselekvési vagy akciótervben, küldetésnyilatkozatban) vagy íratlan normái jelen vannak-e? Ha nem, akkor ennek megjelenítése. Ha igen, akkor történt-e további előrelépés.

4.2 A közösségkapcsolati tevékenységben tetten érhetők-e az alábbi tevékenységek:

- lakossági felmérés, igény és elégedettség mérése,
- üzenőfal üzemeltetése,
- felhasználói vélemények és panaszok kezelése,
- közösségkapcsolati információk visszacsatolása a kommunikációs felületeken.

Indikátor, mérést megalapozó dokumentum: közösségkapcsolati tevékenység megjelenése az intézménydokumentumaiban, kommunikációs felületein

5. Az intézményi munkatársak és a társadalmi környezet közösségfejlesztést, társadalmiasítást célzó érzékenyítésében, kompetenciafejlesztésében történő változás:

Indikátor: részvétel közösségfejlesztési tartalmat, ismeretet nyújtó képzésben, tréningen, műhelymunkában, konferencián, intézmény által szervezett érzékenyítő programon, képzések száma és a képzettek száma

6. Az intézmény működésében, illetve ennek társadalmiasításában bekövetkező változás:

6.1 Az intézményvezetésébe, döntéseibe történő bevonás

6.2 Az intézmény tevékenységeinek tervezésébe történő bevonás

6.3 Az intézmény tevékenységébe történő bevonás

6.4 A közösségfejlesztő folyamat eredményeképpen létrejövő új, vagy átalakult és már meglévő közösségek tevékenységének segítése, találkozásiukhoz hely, információ, kommunikációs felület biztosítása

Indikátor, mérést megalapozó dokumentum: az intézmény működési dokumentumai, kommunikációs felületei

A kutatás

A Cselekvő Közösségek – aktív közösségi szerepvállalás című projekt keretén belül nemcsak a mentor, a közösségfejlesztő és a helyi közösség méri és értékeli a közösségfejlesztési folyamatot, hanem kutatásra is sor kerül a projekt során három alkalommal. A kutatási tevékenység adatfelvételét egyrészt a mentor munkatársak, másrészt külső cég végzi. Az elsőre a „TOP-os” projektek megkezdésekor kerül sor és két részből áll. A mentorok kérdőívet kérdeznek le a települések meghatározó személyeivel, intézmények munkatársaival, településenként 5-9 fővel. Fókuszában a település, a helyi viszonyok, kapcsolatok, az intézmények működésének megismerése áll, és az eredményei segítik a helyzetkép elkészítését. Az információgyűjtés mellett ezekkel a megkeresésekkel megkezdődik a helyi emberek, potentátok, intézményi dolgozók aktivizálását, bevonását és elkötelezését a közösségfejlesztési folyamat mellett. A mentorok projekt során közbenső és lezáró kutatási tevékenységkeretében ezt a kérdőívet újra felveszik, ezáltal mérve a változásokat.

Nem csak a mentorok végeznek kutatást a projektben, hanem külső megbízott is, 300 településen 15.000 fős lakossági mintán a projekt ideje alatt kétszer (az elején és végén) kérdőíves módszerrel. A kérdések az alábbi területekre vonatkoznak:

- település jellemzői,
- fizikai tudáskörnyezet (A tudáskörnyezet fogalma alatt olyan társadalmi tevékenységek, technológiai és fizikai feltételek összességét értjük, amelyek célja, hogy segítse az együttműködésben rejlő tudás gyarapítását, a döntések és beavatkozások előkészítését. Fizikai feltételeken a kulturális intézményeket, közösségi színtereket, technológián a kínálat megtervezésének és a résztvevők elérésének, bevonásának módszerét értjük.),
- település kulturális élete,
- részvétel a település (kulturális) életében (a megkérdezettek közösségi életben való aktivitására irányuló, valamint a bizalom kérdéskörére irányuló kérdések).

A közösségfejlesztés eredményeképpen a helyi közösségben megváltozik a társadalmi tőke, átrendeződnek a kapcsolatok, gyakran olyan emberek és csoportok is meghatározó szerephez jutnak, akik korábban a háttérben voltak, vagy kirekesztették őket. A bizalom szintje emelkedik, ami nem csak

az emberek közötti bizalomra érvényes, hanem az intézmények, szervezetek és helyi hatalom felé is. Mivel a „TOP-os” projektek 3-4 év hosszúak, ez már elegendő idő ahhoz, hogy a társadalmi tőke változása elinduljon, ezért nagyon fontos, hogy ezt mérjük, bizonyítani tudjuk. A társadalmi tőke mérésére legalkalmasabb a kérdőíves módszer, a megfelelő kérdések már rendelkezésünkre állnak, korábban kidolgozták azokat. A kérdőíves kutatás ebből a szempontból segíti a társadalmi tőkében bekövetkező változás bemutatását, hisz a projektek elején és végén is megvalósul, és a kérdőívbe bekerülnek az erre vonatkozó kérdések.

Felhasznált irodalom

2016 *Zipzár – a képessé tétel dimenziói*. (Pawel Jordan PPT előadása alapján összeállította: Farkas Gabriella) Közösségfejlesztők Egyesülete In: Parola 2. sz. 18.

Arapovics M. – Vercseg I.

2017 *Közösségfejlesztés. Módszertani útmutató*. (kézirat) Cselekvő közösségek - aktív közösségi szerepvállalás, Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

Brüll E. (szerk.)

2017 *Fogalomtár (Betűrendben)*. (kézirat) Cselekvő közösségek - aktív közösségi szerepvállalás, Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ

Harper, R.

2002 *The measurement of Social Capital in the United Kingdom*. London, Office for National Statistics.
<http://www.oecd.org/unitedkingdom/2382339.pdf>

Kovács, É. (szerk.)

2007 *Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet*. Budapest – Pécs, Néprajzi Múzeum, PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.
<http://kisebbskutato.tk.mta.hu/uploads/files/olvasoszoba/regiokonyvek/kozossegtanulmany.pdf>

LEADER Útmutató

2015 *LEADER Helyi fejlesztési stratégia tervezési útmutató 2014 – 2020*. Készült a Miniszterelnökség Agrár-Vidékfejlesztési Programokért Felelős Helyettes Államtitkárság, mint a Magyarország - Vidékfejlesztési Program 2014-2020 irányító hatósága megbízásából.
[http://www.palocok.com/data/userfiles/files/Helyi%20Fejlesztési%20Strategia tervezési utmutato.pdf](http://www.palocok.com/data/userfiles/files/Helyi%20Fejlesztési%20Strategia%20tervezesi%20utmutato.pdf)

LEAP

é.n. *LEAP a skót közösségfejlesztők által fejlesztett tanulás – értékelés – tervezés módszertanáról és elméleti alapelveiről*. (Kézirat.) Elérhető: Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete.

Letenyei L.

2005 *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos alapozása*. Budapest, L'Harmattan – Ráció Kiadó

Putnam, R. D.

2000 *Bowling alone. The collapse and revival of American Community*. Simon and Schuster, New York

Varga A. T. – Vercseg I.

1998 *Közösségfejlesztés*. Budapest, Magyar Művelődési Intézet

http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/ec68caea967c3c04c125679f005b84b7?OpenDocument

Varga A. T. – Vercseg I.

2001 *Közösségfejlesztés*. Második, javított kiadás. Budapest, Magyar Művelődési Intézet

Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény

A településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet

További ajánlott irodalom

1997 *Ismerd meg a településet! I.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete. In: Parola 2-3.sz. 8-10.
[http://www.kka.hu/ Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/d890b2c048d27ca5c12568860006d292?OpenDocument](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/d890b2c048d27ca5c12568860006d292?OpenDocument)

1997 *Ismerd meg a településet! II.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete. In: Parola 4.sz. 14-17.
[http://www.kka.hu/ Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/970e0d99537719ebc12568860006d331?OpenDocument](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/970e0d99537719ebc12568860006d331?OpenDocument)

1998 *Ismerd meg a településet! III.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete. In: Parola 1.sz. 8-9.
[http://www.kka.hu/ Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/33f8023637e31053c12568860006d34d?OpenDocument](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/33f8023637e31053c12568860006d34d?OpenDocument)

1998 *Ismerd meg a településet! VI.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete. In: Parola 2-3.sz. 24-25.
[http://www.kka.hu/ Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/112bfab795b15468c12568860006d3a9?OpenDocument](http://www.kka.hu/Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb315838525670c008147c9/112bfab795b15468c12568860006d3a9?OpenDocument)

2004 *National Statistics – A társadalmi tőke mérése Nagy-Britanniában.* In Parola 2004.3.sz.
http://www.kka.hu/_062568cf006c1954.nsf/0/d471a42bc42fecc0c1256f76003c7bfa?OpenDocument

Angelusz R.

1995 *Kommunikáló társadalom.* Budapest, Ferenczy Kiadó

Angelusz R.

2000 *Nyilvánosság és társadalmi látásviszonyok.* In: A láthatóság görbe tükei. Társadalompolitikai tanulmányok. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó

Babbie, E.

2008 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata.* Budapest, Balassi Kiadó

Bíróság, Civil Szervezetek Névjegyzéke

c2012 Budapest, Országos Bírósági Hivatal <http://birosag.hu> (utoljára megtekintve: 2017.04.12.)
<http://birosag.hu/allampolgaroknak/civil-szervezetek/civil-szervezetek-nevjegyzeke-kereses>

Csizmadia Z.

2002 *Robert D. Putnam: Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community.* In: Szociológiai Szemle 3.sz. 183–193.

Farkas G.

2016 *Közösség-tervezés-tanulás-eredmény - Összefoglaló a projektzáró tanácskozásáról.* In: Parola 2.sz. adattar.net/parola

Gellner, E.

2004 *A szabadság feltételei. A civil társadalom és vetélytársai.* Budapest, Typotex

Hashagen, S.

A LEAP eszköz múltja és jelene Skóciában. (Közösség-tervezés-tanulás-eredmény, Projektzáró konferencia ppt előadás). www.planandevaluate.com

Hungaricana – Közgyűjteményi portál

c2017 Budapest, Országgyűlés Hivatala <http://hungaricana.hu/hu> (utoljára megtekintve: 2017.04.12.)

Jordan, P.

2016: *Time for empowerment*. (előadás) KÖFE – NCTA projektzáró tanácskozás, 2016.04.21.

Juhász Erika

2016 *Települések közösségi felmérésének alapjai*. In: A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó, 126-138. <http://mek.oszk.hu/16200/16283/16283.pdf>

Keane, J.

2004 *A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások*. Typotex, Budapest

KSH – A Központi Statisztikai Hivatal Honlapja

c2012 Budapest, Központi Statisztikai Hivatal <http://www.ksh.hu/> (utoljára megtekintve: 2017.04.12.)

KSH STADAT Adatbázis

<http://www.ksh.hu/adatigenyles>

KSH Adatigénylés

<http://www.ksh.hu/stadat>

LEAP – Learning, Evaluation and Planning

c2009 Glasgow, Scottish Community Development Centre www.planandevaluate.com (utoljára megtekintve: 2017.04.12.)

Ligeti Gy. – Héra G.

2014 *Módszertan – A társadalmi jelenségek kutatása*. Budapest, Osiris Kiadó

Medgyesi M. – Tóth I. Gy. (szerk.)

2005 *Kockázat, bizalom és részvétel a magyar gazdaságban és társadalomban*. Budapest, TÁRKI

<http://www.socialnetwork.hu/cikkek/tarsTokeKotet.pdf>

MEK – A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja

c2003-2017 Budapest, Országos Széchényi Könyvtár <http://www.mek.oszk.hu> (utoljára megtekintve: 2017.04.12.)

Miszlivetz F.

2000 *A civil társadalom nyomvonalai az új európai térben*. In: Kelényi I. (szerk.): Szöveggyűjtemény a civil társadalom fejlődése és a nonprofit szervezetek alapismeretei és a menedzsment tantárgyakhoz. Budapest, ELTE Tanárképző Főiskolai Kar Művelődésszervezés Tanszék

http://www.kka.hu/_062568aa00708a67.nsf/0/ad1ff38e5fb61b3ac1256ab8002f1754?OpenDocument

Nagy Á. – Nizák P.

2014 *Civil-nonprofit alapvetések. Elméleti keretek*. In: Nagy Á. – Nizák P. – Vercseg I. Civil társadalom – nonprofit világ. h.n., Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 13–36.

Putnam, R. D.

2004 *A prosperáló közösség. A társadalmi tőke és a közélet*. In: Parola 3.sz. 3–5. (*The Prosperous Community: Social Capital and Public Life*. In: The American Prospect vol. 4 no. 13, March 21, 1993.)

http://www.kka.hu/_062567bd000f875a.nsf/0/59d8d1cd6821e99cc1256dd7003464b1?OpenDocument&Highlight=0,Putnam

Salamon, L. M. – Anheier, H. K.

1995 *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban.* Budapest, Nonprofit Kutatócsoport <http://www.nonprofitkutatás.hu/letoltheto.php>

Varga T.

2000 *A „résztudós polgár”.* In: Csefkó F. – Horváth Cs. (szerk.): *Magyar és európai civil társadalom.* Pécs, MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete – Pécs-Baranyai Értelmiségi Egyesület 178–193. és 213–220.

http://www.kka.hu/_062568aa00708a67.nsf/0/ad1ff38e5fb61b3ac1256ab8002f1754?OpenDocument

Vercseg I.

2002 *Eredményesség és mérhetőség a közösségfejlesztésben.* In: Parola 3.sz. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete

Vercseg I.

2004 *Az interjú.* In: Parola füzetek. *Közösségfejlesztő leckék kezdőknek és haladóknak.* Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete

http://www.kka.hu/_062568aa00708a67.nsf/0/c25665214fdbda8ec1256f1800529729?OpenDocument&Highlight=0,Leck%C3%A9k#Az%20interj%C3%BA

Mellékletek

Népességi adatok

KSH-adatbázisból megrendelhető adatok:

A népesség aránya nemek és korcsoportok szerint		
éves	Férfi	Nő
5–9		
10–14		
15–19		
20–24		
25–29		
30–34		
35–39		
40–44		
45–49		
50–54		
55–59		
60–64		
65–69		
70–74		
75–79		
80–84		
85–89		
90–		

A népesség számának alakulása	
Száz gyermekkorúra jutó időskorú, fő	
Ezer lakosra jutó természetes szaporodás/fogyás, ezrelék	
Élveszületések száma	
Halálozások száma	
Ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet, ezrelék	

Száz háztartásra jutó személy, fő	
Lakónépességből a 0-14 évesek száma	
Lakónépességből a 65 éves és idősebbek száma	
15 éves és idősebb népesség megoszlása családi állapot szerint, 2011	
A családok megoszlása a 15 évesnél fiatalabb gyermekek száma szerint, 2011	
A háztartások megoszlása a háztartásban élők száma szerint, 2011	
A 7 éves és idősebb népesség megoszlása iskolai végzettség szerint, 2011	
Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek száma	
Hátrányos helyzetű általános iskolások száma	
A 18 évesek és idősebbek közül a legalább érettségivel rendelkezők aránya, 2011 (az országos átlag százalékában)	

Gazdasági adatok

KSH-adatbázisból megrendelhető adatok:

Működő vállalkozások és társas vállalkozások száma	
Mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdasági szervezetek száma	
Egyéni gazdaságok száma	
Foglalkoztatási arány (a 15 éves és idősebb népességből)	
A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 2011	
Ezer lakosra jutó működő vállalkozások száma, darab	
Naponta ingázók aránya a foglalkoztatottakból, %	
Egy adófizetőre jutó személyijövedelemadó-alapot képező jövedelem, ezer forint	
Nyilvántartott álláskeresők száma összesen (fő)	
180 napon túli nyilvántartott álláskeresők száma összesen (fő)	

Lakásállomány

KSH-adatbázisból megrendelhető adatok:

Tízezer lakosra jutó épített lakás, darab

A lakásállomány megoszlása építési év szerint, 2011

-1945	%
1946-1970	
1971-1980	

1981–1990	
1991–2000	
2001–2011)	

A lakásállomány megoszlása alapterületszerint, 2011

–40	%
40–59	
60–79	
80–99	
100–	

A lakásállomány megoszlása komfortosságszerint, 2011

Összkomfortos	%
Komfortos	
Félkomfortos	
Komfort nélküli	
Szükséglakás	
egyéb	

Intézményi ellátottság

Helyi forrásból

Intézménytípus	Igen	Nem
Közös önkormányzati hivatal		
Közös önkormányzati hivatal székhelye		
Munkaügyi központ, illetve kirendeltség		
Okmányiroda		
Rendőrkapitányság, rendőrőrs		
Körzeti megbízott		
Határrendészeti kirendeltség		
Tűzoltóság		
Járási hivatal		

Vasútállomás		
Helyközi autóbusz-megálló		
Postai szolgáltatóhely		
Helyi autóbuszjárat		
Üzemanyagöltő állomás		
Bankfiók vagy automata		
Piac		
Kemping		
Ruházati szaküzlet		
Vegyesiparcikk-üzlet		

Kommunális ellátottság

Helyi forrásból

Feladat	Igen	Nem
Közüemi ivóvízvezeték-hálózat léte		
Közüemi szennyvízgyűjtő-hálózat (közcsatornahálózat)		
Közműves szennyvíztisztító telep		

Egészségügyi, szociális ellátottság

Helyi forrásból

Intézménytípus	Igen	Nem
Járóbeteg szakellátás		
Kórház		
Kórházi szülészeti-nőgyógyászati osztály		
Mentőállomás		
Gyógyszertár, fiókgyógyszertár		
Bölcsőde		
Fogászati szakrendelés léte /községi fogászattal együtt		
Központi körzeti (háziiorvosi) ügyelet		
Tartós bentlakásos és átmeneti elhelyezést nyújtó szociális intézmény		

Időskorúak otthonának léte, amely a település, több település, illetve a megye rászorultjait látja el		
Időseket (is) ellátó nappali intézmény		
Háziorvosi szolgálat		
Házi gyermekorvosi szolgálat		
Családi napközi		
Időskorúak (átmeneti elhelyezést nyújtó) gondozóházai		
Időskorúak (tartós bentlakásos) otthonai		

Oktatási, kulturális infrastruktúra ellátottság

Helyi forrásból

Intézménytípus	Igen	Nem
Óvodai feladatellátási hely		
Általános iskolai feladatellátási hely		
Középiskolai feladatellátási hely		
Települési könyvtár		
Filmszínház		
Közművelődési intézmény		
Szakiskolai és speciális szakiskolai feladatellátási hely		
Kollégiumi feladatellátási hely		
Muzeális intézmény		
Sportcsarnok, sportpálya		
Uszoda, fürdő, gyógyfürdő		
Strand		
Civil szervezetek száma (db)		

Szociális ellátás

Járási Hivataltól és a helyi Önkormányzattól

Foglalkoztatást helyettesítő támogatás	
Egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatás	

Ápolási díj	
Rendszeres szociális segély	
Helyi lakásfenntartási támogatás	
Átmenti segély	
Közgyógyellátás	